PAVLLI M. PACIAVDI

CL. REG. PRESBYTERI

HISTORICI ORDINIS HIEROSOLYMITANI

DE

BENEVENTANO CERERIS AVGVSTAE MENSORE

ΕΞΗΓΗΣΙΣ.

ROMAE cIↃ.IↃ.CCLIII.

EX TYPOGRAPHIA PALLADIS

EXCUDEBANT NICOLAUS ET MARCUS PALEARINI

EX PRAESIDUM PERMISSU.

A. ☧ Ω.

ΠΑΝΤΑ . ΕΙΣ . ΔΟΞΑΝ
ΘΕΟΥ · ΚΑΙ · ΙΕΣΟΥ . ΧΡΙΣΤΟΥ
ΤΟΥ · ΜΟΥ · ΑΥΤΟΥ.

TOTIVS DIATRIBES CONSPECTVS.

§. I.

PRAELOQVIVM.

§. XVII.

JOHANNI

JOHANNI DE VITA

SANCTAE BENEVENTANAE ECCLESIAE

PRESBYTERO CANONICO

VIROQVE PERILLVSTRI

PAVLLVS M. PACIAVDIVS

Χαίρειν καὶ εὖ πράττειν.

§. I.

PRAELOQVIUM.

JAM dudum optabam vehementer, VIR ORNATISSIME, ut quoniam tanta in me es benevolentia, is mihi felix dies illucesceret, quo meum erga Te studium patefacerem, gratumque pectus, aliqua significatione probarem. At quod multum, diuque expetiveram, hodierna luce, aventi animo gratulor accidisse. Nimirum id mandas, atque a me curari jubes, ut Toreuma, cui istic vulgus *Santo Panaro* nomen fecit, interpreter, brevique aliqua commentatione explicem. Dicto lubentissime, atque impigre

gre pareo, quo intelligas nullam per me moram esse, quin voluntati tuae, pro virili parte mea, obtemperem, officiorumque vicissitudine, ἀντίδωρον προσφιλῶς exsolvam. Quamquam unum esset, quod abs suscepto consilio distraheret, atque avocaret, nempe quod scribis, epistolarem hanc Diatriben in THESAVRO ANTIQVITATVM BENEVENTANARVM fore copulandam egregiis tuis lucubrationibus, in quibus ubique demiratus sum doctrinae politiorisque litteraturae producta vestigia, non pressa leviter ad exigui temporis praedicationem, sed duratura, dum litterae vigebunt, litterarumque studiosi in pretio sunt futuri; a quo aditu laudis me longissime diffitum sentio. Verum, ut ut res cesserit, Tibi petenti, aut potius imperanti, periculo meo, obsequi deliberavi. Conspicienti igitur mihi Marmoris istius speciem, atque descriptionem, quam haud dudum per Tabellarium misisti, statim subit cogitare, nil aliud referre praeter MENSOREM FRVMENTARIVM. Plures, ut probe nostri, fuere apud veteres, qui hoc uno nomine designabantur; utque ea, quæ in scriptoribus sparsa, & vage disjecta sunt, in pauca contraham, inde exordium capiendum censeo, unde cumulatissima disputatio exhibeatur, animadversionesque, τὰς πρόγνωσεας praemittam varias, quibus etsi ab aliis tradita retractare videbor, ea tamen emendatius, & verius legenti proponam; hoc enim perpetuum consuevi, ut mihi ex Cicerone exemplum habeam, qui aiebat, se in singulis libris, quo essent descriptiores, uti semper proëmio, & argumentum scribendi, in universum, explicare solere. Porro quae duae res in eruditis litterarum studiis libera quadam oblectatione animos recreant, atque sustentant, novitas, & copia, ambae, ut haec a nobis scribantur, exstimulant: scilicet aut nova, indictaque curiose hic expendentur, aut ex variis ingeniis excellentissima quaeque libabimus, uberiorique oratione instaurata, explicataque tradentur.

§. II.

§. I I.

De Mensoribus Operum Publicorum.

Primo itaque quum caeca, ac temeraria animi dominatrix cupiditas Fabros Murarios ad turpem quaestum quandoque traduceret, Architecti constituti sunt, qui opera publica, ac aedificia ab illis excitata, aut refecta ad mensuram exigentes, pretium aestimarent, & debitam pecuniae summam structoribus solvendam, jure quodam aequabili, imperarent; dicebantur autem MENSORES, vel MESORES (utrumque enim, forsan Lapicidarum oscitantia, in antiquis litteratis marmoribus legitur) AEDIFICIORVM. Insigne est de illis apud Plinium testimonium in epistola ex Provincia Bithyniae ad

Trajanum Auguſtum data. Verba apponam: *Diſpice Domine, an neceſſarium putes mittere huc* MENSOREM; *videntur enim non mediocres pecuniae poſſe revocari a Curatoribus operum, ſi menſurae fideliter agantur*.[a] Cui reſpondens Imperator, MENSORES *vix etiam*, inquit, *his operibus, quae aut Romae, aut in proximo fiunt, ſufficienter habeo; ſed in omni provincia inveniuntur*[b]. Gruterus,[c] Reineſius,[d] Donius,[e] Muratorius,[f] marmora jamdiu protulere ad rem confirmandam aptiſſima. Hi etiam de pretio, & cenſu ſoli, quod aedificiis excitandis concedebantur, definiebant. Hinc Martialis quidam AVGG. LIB. teſtatur accepiſſe a Chreſto, pro podiſmo ſtructionis ſcalariae Seſtertios nummos centum *ſecundum renunciationem* MENSORVM *pro Areae paedatura*.[g]

§. III.

De Menſoribus Agrariis.

Deinde quamvis homines, Vrbibus conſtitutis, fidem colere, & juſtitiam retinere didiciſſent, & legibus ſua voluntate parere jam conſueviſſent, fieri minime potuit, quin inter finitimos agrorum poſſeſſores controverſiae contraherentur, & alter alterum in jus vocaret; ferunt enim primas inter homines lites de limitibus extitiſſe. Tum judex, qui de limitibus cognoſcebat, MENSOREM AGRARIVM, ſeu AGRIMENSOREM mittebat, qui Fundum decempeda metaretur, fineſque conſtitueret, quare Ciceroni FINITOR dicitur[h], vel DECEMPEDATOR[i], qui pronuntiabat etiam *de ſervitutibus immittendis, vel repellendis*.[k] Extat Conſtantini conſtitutio tam in

a *Epiſtolarum lib.x. epiſt.xx. Lugduni Batavorum* 1669.

b *l. c. ep.* xx.

c DCXXIII. 8. *Amſtelodami* 1707.

d *Claſſe* IX. 85. *Lipſiae* 1682.

e *Claſſe* VIII 86. *Florentiae* 1731.

f *In Novo Theſaur. claſſe* XII. *Mediolani* 1740.

g *Reines Claſſe* VII. 16.

h *Orat.II. de lege Agraria*. XIII. *Verburgii*. *Amſtelod.* 1724.

i *Philippica* XIII. 18. *Cavebat etiam L. Antonio, qui fuit aequiſſimus agri privati, & publici Decempedator*. De agro publico mox dicam.

k Aggen. Urbicus *de limit. Agrorum Amſtelodami* 1657. V. Cujacium *obſervationum lib.* x. *cap.* II. *Pariſiis* 1658. Herculis Landini epiſtolas *de ſervit. Praediorum*. *Veronae* 1741.

in libr. *de Limitib. Agror.* quam *in L.* II. *C. Finium regund.* in haec verba. *Si quis super invasis sui juris locis prior detulerit quaerimoniam, quae fundi cohaeret cum proprietate controversiae, prius super possessione quaestio finiatur, & tunc* AGRIMENSOR *ire praecipiatur ad loca, ut patefacta veritate litigium terminetur.* [a] Quamobrem sub AElio Hadriano Antonino reperitur sententia lata a Blesio Taurino MESORE Agrario, qui & LAPIDES TERMINALES posuit [b]. Cautum id etiam Gothorum aetate a Theodorico Rege ad dirimendam de Limitibus controversiam, quae oborta erat inter viros spectabiles Leontium, & Paschasium [c]. Sed Tullii locus, quem paullo antea recitavimus, indicio est duplicem fuisse horum Mensorum classem; alii scilicet privatorum agros, finium regundorum caussa, metebantur; alii adhibebantur a P. R. dimetiendis agris, qui devictis hostibus adempti fuerant, & subinde, aut plebi Romanae, aut militibus, aut sociis Latini nominis dividebantur [d]. Ad primum genus puto pertinere eas inscriptiones, in quibus MENSORIS officium, nullo addito verbo, legendum objicitur, quemadmodum penes Fabrettum [e] Doniumque [f], Mensor vero agri publici, adiecta nota MENSORIS PVBLIC. definiebatur [g].

a Adeat qui plura volet Brissonium *de Formulis, & solemn. P. R. verbis lib.* v. *Parisiis* 1583.

b Excellens illud ingenium Plato libro de *Legibus Dialog.* VIII. *Parisiis* 1578. ajebat Deum ipsum lapides terminales firmasse ad jurgia terminanda, & inimicitias averruncandas; hine Deus Terminus pacis praeses, & arbiter justitiae ab ipso appellatur. Romulum quidem Imperii Rom. fundatorem terminos agro Rom. nullos posuisse, ut cuilibet advenarum in nova urbe condenda ditescere liceret, auctor est Plutarchus, *quaest. Rom.* XIV. *Paris.* 1724. quod antea, Saturno Rege, factitatum fuerat. Quamdiu enim Italiam Saturnus incoluit, nihil privati juris fuerat, Macrobio teste, *Saturnal. lib.* 1. *cap.* 8. *Lugduni Batav.* 1670. utque Virgilius Æneid. 1. accinit, aureo illo saeculo,

Nec signare solum, aut partiri limite campū
Fas erat.

Numa vero Pompilius Secundus Rom. Rex suos agros a vicinis, signis interpositis, distinxit ac separavit. *Dionys. Halicarnass. Antiq. Rom. lib.* II. Oxonii 1704.; qui etiam Deo Termino aedem in monte Tarpejo excitavit, eamque *Jovi Terminali* dedicavit. Quae caussae effecerunt, ut antiqui lapides illos *Sacros*, idest inviolabiles, esse voluerint. De horum lapidum inunctione, dedicatione, ac cultu, consule M. Andream Christianum Eschenbachium *de Unctionibus Gentilium Rotterodami* 1700.

c Cassiodor. *Variar. lib.* III. *epist.* LIII. *Rotomagi* 1679.

d Sigonius *de Antiq. Jur. Italiae lib.* II. *cap.* 2. *Hannoviae* 1609. Manutius *in epist. ad Atticum lib.* II. *ep.* XV. *Venetiis* 1582.

e *Inscrip. Domestic. cap.* V. *num.* 193. *Romae* 1699.

f *Classe* VII. 180.

g *Gruter* MXXXV. 1.

§. IV.

De Mensore Ripariensi.

Neque nobis, quoniam id agitur hoc tempore, reticendus videtur vetus lapis, nondum quantum memoriae succurrit editus, quemque, quarto ab hinc anno, legimus in Agro Vicetino. Loquitur ille de quodam MENSORE RIP. ut ipsi interpretati sumus, RIPARVM vel RIPARIENSI [a]. At quaenam erant huius artificis partes? Dicam quod sentio. Erat is Architectus Hydraulicus, qui doceret, atque praescriberet, qua ratione RIPAE, & fluviatiles substructiones essent aggerendae, ne amnis extra alveum procurreret, ac lateralem Fluminis impulsionem, & ripae renixum geometrice comparans, huic maximam tribueret stabilitatem, ad agrorum, finitimorumque incolarum tuitionem. Vulgari nomine *Giudici d'Argine* dicuntur. Viget etiamnum istorum Collegium apud Ferrarienses, quorum agri circumfluentium fluminum alluvionibus obnoxii, quam qui maxime. Priscis temporibus, ut arbitror, jussa facere tenebantur, quae CVRATORES RIPARVM edixissent, quorum mentio non raro injicitur in antiquis epigrammatis [b]. Est apud me opus manu auctoris exaratum, *Marci Milesii Sarazani I. C. Romani de Tiberis Inundationibus*; quo uno in codice plures afferuntur lapides oculis subijcientes quid praestiterit, quid restaurarit, quid terminarit, ejusmodi Magistratus, penes quem universa Tibridis Procuratio [c]. Vel ad Mensorem Riparum spectabat quae-

a Milites, qui Fluminum Ripas per cuneos distributi tuebantur, & per certa intervalla exstructis munitiunculis, hostium aggressionibus propulsandis excubabant, RIPARENSES, & RIPARIENSES dicti sunt. In limitibus maxime Rom. Imperii constituebantur; ut in ripis Danubii ad tuendas Pannonias adversus Sarmatas, in ripis Euphratis adversus Parthos. Horum ope Aurelianus, teste Vopisco, rebelles compressit. Casaubonus *in not. ad script. Histor. Augustae Lugdun. Batav.* 1671. multa de his disputat. Item mentio fit in Corpore Juris *C. de re militari, L. de Castris Riparensibus*. Adeundus Alciatus *lib.* XII. *Oper. tom.* IV. *Lugdun.* 1560.

b Vignolius ad calcem libri *De Columna Antonini Pii*. *Romae* 1705.

c De operibus pilarum, aliisque in Tyberis ripis exstruendis consule Cornelium Meyer Batavum libro de Romulei Fluminis Navigatione *edit. Romae fol. majori* 1685.

quaestiones persolvere, quae facile oriri poterant, sive flumen alveum mutaret, sive aliquid in Ripa aedificaretur, sive ex flumine aqua deduceretur; quibus litibus provisum in Digesto *lib.* LXIII. *Tit.* XI. *de fluminibus*[a] Verum haec ita praetereamus, ut tamen intuentes, & respectantes relinquamus.

§. V.

De Mensoribus Domus Augustae in Vtroque Imperio.

Fuere praeterea MENSORES alii, nempe, qui Principem iter arrepturum praeibant, eique hospitium, mansionemve parabant, & quasi metebantur, ceterisque Domus Augustae familiaribus assignabant, singulorum nomina aedium postibus inscribendo. Paucula de hujusmodi MENSORIBVS AVGVSTORVM J. Gutherus[b]. Fuisse autem inter Caesarum Libertos quam plures, qui hoc fungerentur munere, testimonii locum obtinet inscriptio Columbarii Servorum Liviae, & Caesarum, quae DIADVMENI LIVIAE MENSORVM *DECurionis* meminit[c]. At ubi Imperii summa, atque sedes in Orientem devecta est, Mensoribus eiusmodi praeerat *Magister Officiorum*: quicquid vero ab ipsis praescriptum, atque enotatum, sancte inviolateque custodiendum sanxere Valentinianus, Theodosius & Arcadius in Rescripto ad Theodotum M.O. *Si quis Mensorum nostrorum manu, qua deputatas singulis quisque domus enotant, & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitaverit, ad instar falsi reus ex hac auctoritate teneatur*[d].

§. VI.

a Multae quidem ex fluminum mutationibus suboriuntur controversiae. Harum promptuarium habes in libro *de Jure Alluvionum Johannis Avmi Jenae* 1675.

b *De Offic. Domus Aug. lib.* II. *cap.* XV. *Parisiis* 1628.

c In editione Italica Blanchinii num. LVI. *Romae* 1727. In Latina Gorii *titulo* XXVIII. *Florentiae* 1723.

d *In Codice Theodosiano lib.* VII. *tit.* VIII. *De metatis. Lugduni* 1665.

§. VI.

De Mensore Castrensi.

His proximi MENSORES CASTRENSES, seu Militares, προπαρασκευασταὶ, de quibus Vegetius: *Mensores, qui ad podismum dimentiuntur loca, in quibus milites tentoria signant* [a]. In Thesauro Novo Inscriptionum legimus;

D. M.
CONDATI
ATTONIVS
QVINTIANVS
MEN. EX. CC. IMP.

Rectene, an pro libito suo notas illas C. C. in hunc modum interpretatus sit Muratorius, *Mensor ex Castris aut Castrensibus Imperatoris*, [b] tuo judicio permittam. Horum certe in numerum cooptandos censeo binos illos Mensores DONACEM, & HERMETEM, quorum alter BELLONAE, [c] alter VICTORIAE [d] aram dedicaverat. Qui autem ex Mensoribus in bellica expeditione Ducem agebat, inferiori aevo, dictus est *Primicerius*, ut est videre in C. T. lege ab Arcadio, Honorio, & Theodosio lata X. Kal. Aug. Ancyrae, Stilicone II., & Anthemio Coss. *Primicerius* MENSORVM, *ad instar Scriniorum, biennio expleto, agentis in rebus ultimi militiam sortiatur* [e]. Quid dicam istis opus esse doctrina? sine qua, etiamsi quid bene agitur adjuvante natura, tamen id, quia fortuito fit, semper paratum, & utile, & constans esse non potest. Praecepta a Mensoribus tenenda in castris movendis, in viis deligendis, in locis anticipandis, memoriae prodita sunt ab Imperatore Leone

Sa-

a *De Arte Militar. lib.* II. *cap.* VII. Adi Godescalchi Stewechii adnotata in hunc locum *Vesaliae Clivorum* 1670.

b *In Novo Thesauro tom.* II. *class.* XII. DCCCCXCV. *Mediolani* 1740.

c Gorius *inscrip. Etrus. tom.* II. *Volater.*

d Gruterus CCXLIII. I.

e C. Theod. *lib.* VI. *cap.* XXXIV. *de Mensoribus.*

Sapiente Basilii Filio in Breviario Constitutionum militarium *τῶν ἐν πολέμοις τακτικῶν σύντομος παράδοσις*, sive ut vertit Johannes Checus *de Bellico Apparatu* [a]: quo in libro imitatus Mauritium domi, militiaeque strenuum Imperatorem, vocat illos ANTECESSORES [b]. Scripsit iste, quemadmodum & Leo de disciplina Castrensi: sed si Gabrieli Naudaeo [c] fides, uterque praeceptorum succum traxit ex Onosiandri *Strategetico*.

§. VII.

De Mensore Machinario.

Sed quoniam omnis hic sermo noster singulorum enumerationem desiderat, addendus MENSOR MACHINARIUS [d], cujus meminit vetus inscriptio Saturnino, & Gallo Coss. itemque praeclarus Papiniani auditor Domitius Ulpianus lib. XXIV. ad edictum L. *vel cujus 7.* ff. *si mensor falsum modum dixerit*: *Et si Mensor Machinarius fefellerit haec actio dabitur*. Hac una voce *Machinarius* decepti scriptores aliquot, edictum Praetoris mox relatum aptant, atque accommodant homini Machinis Bellicis tractandis occupato. Valde mihi videntur errare, & in hoc omnis est error, quod Jurisconsultos non adjerint, a quibus perfacile doceri poterant, Mensorem Machinarium non esse diversum a Mensore agrorum, vel operum publicorum, sed *τὸν ἐπίθετον* ad alterutrum revocari oportere. Apertum omnibus id fiet legentibus Guillelmum Budaeum in adnotationibus ad Pandectas [e], quem sequutus est pereruditus Gerardus Noodt, hoc titulo [f], Mensorem scilicet Machinarium dici, qui machinula, seu *Norma*, *Gnomone*, *Catheto* utitur, sive ad probanda opera a Fabris materiariis facta, sive ad designandum

a *Cap.* III. *num.* 23. *cap.* IX. *num.* 57. *Lugduni Batav.* 1612.

b V. Berger *Histoire des grands Chemins de l'Empire Paris* 1622. Francesco Patrizio *della Militia Romana*. *Ferrara* 1583.

c *De studio militari lib.* II. *Romae* 1637.

d CONLEGIUM MENSORUM MACHINARIORUM invenies in *Novo Thesauro Inscrip.* Muratorii *classe* VII. *Mediol.* 1739.

e *Commentar. in Pandectas ad num.* I. ubi plura de machinula, qua Mensores utebantur, de modo eam construendi, adhibendique *Basileae* 1548.

f *Comment. in Pandectas Coloniae Agrippinae* 1732.

dum agrum quadratum, aut trigonum, ficut Menfor decempedator nuncupatur, quod decempeda ad hoc uti foleat, vel pertica; nam Geometrae, & Geodatae alias perticam, & decempedam, alias machinam, feu normam, vulgo *Quadram*, menfuris agendis ufurpant. Sed γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, qui ad Te haec: jam propius accedam ad ea, quae a Te requiruntur.

§. VIII.

De Menforibus Cereris Auguftae.

Quo ftudiofius mutua hominum colligatio, atque focietas retineretur, id maxime cavendum videbatur, ut jurgia, ac diffidia in mercimoniis amoverentur, & in emptionibus, & venditionibus, fraus, dolus, & πλεονεκτημα prohiberentur. Quare confulto magiftratus, cujus haec eft vis, ut recta praefcribat, & utilia conjuncta cum legibus, publicae menfurae fuerunt decernendae, quibus caeterae forent conformes [a]. Quam-

a Difficilis omnino controverfia, nec ejufmodi, quæ hic paucis dirimatur, quis hominum primus menfuras adinvenerit, moremque eas adhibendi induxerit; attamen percommode hoc loco me facere fum ratus, fi eam per capita decurram. Jofephus quidem a Caini ufque temporibus menfurarum originem repetit, *Antiquit. Judaic. l.* 1. *c.* III. *Amftelod.* 1724. τὴν ἀπραγμοσύνην μὲν ἣ πρότερον συνέζων οἱ ἄνθρωποι μέτρων ἐπινοίᾳ ϗ σταθμῶν μετεστήσατε. *Simplicem illam hominum vivendi hactenus rationem, excogitatis menfuris, ac ponderibus, immutavit.* Quæ verba exfcripfit Freculphus ex Monacho Fuldenfi Epifcopus Lexovienfis *in Chronico lib.* I. *cap.* IX. *Bibl. PP. Lugduni* 1677. Sed hæc quam incerta! Nam etfi Cain Urbem Henoch condiderit, &

..... Foecunda rudi fulcavit aratro
Jugera; & infperfo retulit de femine meffes;

Attamen non ille Urbis, & agrorum omnium dominus, ita ut apud ipfum univerfa extaret annona: poterant cives reliqui agros libere excolere, & natis inde frugibus victitare, nec ea aetate adhuc erat opus venditione, aut rerum permutatione, cujus gratia menfurae, & pondera funt adinventa. Fabulofe etiam plura narrantur de Mercurio, qui quum mercimoniis, & negotiatoribus praeeffet, menfuras hominibus quafi a coelo demififfe perhibetur. Indubia nos, aut faltem fimillima veri quaerimus, non quae iis obvoluta funt figmentis. Quare ad commentitiarum fabularum numerum ea infuper amandamus, quae ex fpurio Eutropio recitat Gafpar Waferus *de menfuris Hebraeorum Tiguri* 1605. *Eutropius Sidonium menfuras adinveniffe tradit tempore, quo apud Albanos Procas, apud Judaeos Aza regnabat.* Adulterinos effe libros illos, qui Eutropio a nonnullis tribuuntur, omnibus perfuafum, quin probando cum Fabricio, & Glaffero allaborem. Phidoni potius, aut Palamedi inventio adjudicanda. Audiendus Plinius *Hiftor. Nat. lib.* VII. *cap.* LVI. *edit Parif.* I. *menfuras, & pondera Phidon Argivus, aut Palamedes, ut maluit Gellius,* invenit. Porro de Phidone decimo ab Hercule Rege fcribit Strabo *lib.* VIII. *Amftelodami* 1707. ϗ μέτρα ἐξεῦρε, τὰ Φειδώνια καλούμενα. *Et menfuras invenit, quae Phidoneae vocantur.* Palamedem

Quamobrem Cajus Ictus, quem *Cassium Longinum* vocat Pancirolus [a], *Titum* vero nominat Menagius [b] l. 35. ff. *de contrah. empt. Non tamen aliter videtur perfecta venditio, quam admensa, appensa, numerata sit*. . At quia omnium frequentissima, & maxime necessaria *Rei Frumentariae* negotiatio, delecti sunt homines, qui Modio justo, & adprobato, Frumenti quantitatem certo cognoscerent, curarentque, ne cui in commercio fraus inferretur. Hi, quibus id officii demandatum erat, splendidiore vocabulo MENSORES CERERIS AVGVSTAE dicebantur. Inter caetera documento est Cippus Ostiae effossus, quem quum aliquanto mendosum edidisset Fabrettus, iterum censuit producendum V. Cl. Gorius. Dedicatus est lapis ad honorem CN. SENTII. CN. F. qui in Colonia Ostiensi omnibus muneribus praeclare functus fuerat, diciturque PATRONVM ibidem fuisse MENSOR. FRVMENTARIOR. CERERIS AVG. Itaque fidenter ajo, atque contendo hominem, quem Toreuma Beneventanum exhibet, horum ex numero fuisse [c].

lamedem vero Nauplii Euboiei Regis Filium multa invenisse dieunt; sed de mensuris non omnino mihi eertum exploratumque videtur. (*V. Wolphangi Lazii*, *Graecia antiqua l.1I. cap.1I. Hannoviae* 1605.) Permirum tandem est, quod Aristoxenus apud Laertium, Pythagoram primum de hac re Graecos docuisse: nam *lib.* VIII. *de placit. Philosoph. Londini* 1664. legitur: ϗ πρῶτον εἰς τοὺς Ἕλληνας μέτρα ϗ σαθμὰ εἰσηγήσασθαι κατάφησιν Ἀριστόξενος ὁ μυσικὸς. *Primum in Graeciam mensuras, & pondera induxisse ait Aristoxenus musicus*. Sed ante Pythagorae tempora Graecos mensuras, ac pondera ignorasse putandum est? Nullum fortasse tunc in Graecia commercium? Apage istiusmodi de lautis, copiosis, excultisque jam antea provinciis opinionem. Mendum potius in latina Laertii versione irrepsit incaute, quum verbo εἰσηγοῦμαι multiplex significatio subjiciatur; neque εἰσηγήσασθαι hic reddendum *induxisse*, sed *explicasse*; quod sumptis ex Plutarcho, & Platone exemplis, si esset opus, facile comprobarem. Pythagoram proinde in Arithmetica satis exercitatum arbitror veterum mensurarum proportiones Graecis explanasse, certamque inter eas analogiam praefinisse. Quod autem ad inventionem spectat, probabilius reor populorum ductores, rerumque publicarum administratores apud varias nationes mensuras proposuisse, ab exteris mutuo accepisse, & pro re nata immutasse.

a *De Claris Interpretibus lib.1.cap.*XXVII. *Venetiis* 1587.

b *V. Amoenitates Juris Lutetiae* 1677.

c Frumentariorum nomine veniebant nedum, qui Annonae metiendae operam dabant, sed & milites, qui ad jussa Principis facienda mittebantur, Sicarii, Exploratoresque. S. Cyprianus Epistolam ultimam sic orditur: *Cum perlatum ad nos fuisset, Fratres charissimi, Frumentarios esse missos, qui me Vticam deducerent*. *Oxonii* 1682. Lampridius in Commodo narrat Antero, instigante Praefecto Praetorii, *per Frumentarios* vitam ademptam. Demum Spartianus in Hadriano: *Et erat curiosus non solum domus suae, sed etiam amicorum, ita ut per Frumentarios occulta omnia exploraret*. Adeundus unus Salmasius ad hunc Spartiani locum. Vide *Scriptores Historiae Augustae Lugduni Batav.* 1671.

§. I X.

Cur dicatur Anaglyptum Beneventanum Menſorem Frumentarium referre.

Uſitatum id ac in more poſitum apud veteres, ut in ſepulchralibus anaglyptis ea inſculperentur ſymbola, quae de arte commonefacerent, quam mortuus aliquando factitarat, ſive illa liberalis fuerit, ſive mechanica & ſervilis. Eam ob cauſſam Normam, & Libellam referunt monumenta *Architecti*; Librum, & Stylum *Tabularii*; Serram, & Aſciam *Fabri lignarii*; Incudem, & Maleum *Ferrarii*; Calceos *Sutoris*; Spatulam, & Vas unguentarium *Medici*; Tibias & Lyram *Muſici*; Lituum viri collegii *Auguralis*; quemadmodum etiam obſervat Philoſtratus in eorum ſepulchris Navem exprimi, qui ναυπηγίαν, id eſt navium ſtructuram exercuiſſent. Liquet id legenti Boiſſardum, Gruterum, Reineſium, Fabrettum, Gudium, Donium, Sponium, Muratorium, alioſque hujus generis ſcriptores. Jam vero noſtro in marmore quid arrigit, apprehenſo funiculo, vir ille, niſi MODIVM, cavae ſcilicet menſurae genus? Licet ergo huic monumento deſit epigraphe, quae vel injuria temporum oblitterata eſt, vel exſecta ea aetate, qua gentes natione barbarae exitialibus bellis Italiam divexantes, bonas artes exulare juſſerunt; Modii ſymbolum de hominis officio certiores nos facit. Modium eſſe, quod iſtic Calathus, vel Ciſta creditur, ipſius inſpecta forma nulli dubitamus. Quamvis enim Modius nunc ſuperne, nunc inferne, vel ore, vel ima ſui parte paullulum lateſcat, vel a ſubjecta baſi circulari ad parallelam, & aequalem in modum columnae, aſſurgat, facile internoſcitur, ſi anaglypha, & nummiſmata oculis luſtremus. Vbique tribus fulcris incumbit, ubique eamdem craſſitiem, rotunditatemque praeſefert, ubique uno, vel duplici circulo in orbem conſtringitur, extra unum illum Mediceum, de quo paullo inferius. Habes quin multa accumulem veterum Modiorum formam apud Gruterum [a], & Donium [b]; in Monumento

mento

a CCLV. b *Claſſ. I. Tab. VII.*

mento Gentis PHILOMVSAE, quod nos ipsi, undecimo ab hinc retro anno, evulgavimus inter *Antiquitates Cuprenses* [a]; in nummis L. Livinei Reguli, Nervae cum lemmate PLEBEI VRBANAE FRVMENTO CONSTITVTO, Antonini Pii ANNONA AVG. &c.

§. X.

Mensorem illum manu arrigere Modium Italicum. Quid cautum ne ejus mensura violaretur.

At quemnam revera esse dicemus Modium Beneventano Marmore insculptum? *Siculum* ne, vel *Macedonicum*, *Cyprium*, *Ponticum*, *Ægyptium*, *Syriacum*, *Babylonicum*, *Arabicum* aut *Romanum*? Modium Italicum P. R. prae ceteris Beneventanos elegisse mihi ne in dubium quidem venit, & Beneventi, Coloniae Juliae, Augustae, Felicis usuvenisse ea omnia, quae Romae obtinuerant, argumentis bene multis ad credendum ducor, tum maxime, quod videam ea in Urbe, Romano more institutoque Pondera publico loco, AEdilis juri dicundo auctoritate & impensa, constituta, ut privati mercatores, & venditores ad illorum normam, atque praescriptionem annonam universam penderent. Debet vel hoc unum Tibi, VIR ERVDITE, Patria tua summo honore modo a Te augenda, exterisque Thesauro Tuo splendidior futura, in quo videlicet nunc primum in lucem eductum legent marmor illud litteratum.

M. TANONIVS
FIRMIANVS. AED.
I. D. BASEM. CVM
STATERA. ET. PON
DER. AENEIS
DE. SVO. FECIT.

Romanum itaque Modium esse ajo parem atque conformem illi Archetypo, qui in Capitolio adservabatur, atque curante

C 2 Prae-

a *Dissertazione delle Antichità di Ripatransona Venezia* 1742.

Praefecto Vrbis ad civitates Italicas P. R. subjectas mittebatur, ut ad illius exemplum Modii omnes exigerentur [a]. Quod vero de Modio dico, id de reliquis mensuris accipi volo. CONGIVM in Capitolio Vespasiano Imperante constitutum describit Luccas Paetus [b]: de AMPHORA vero Rhemnius Fannius, quem Romani adeo honestarunt, inquit; [c]

. . . . quam ne violare liceret,
Sacravere jovi Tarpejo in monte Quirites.

Quam in rem, ita cogitationes, & diligentiam contulere, ut ad fraudatorum malitiam explodendam, & Tribunitiae rogationes, & Imperatorum leges consentiant, atque conspirent [d]. Referam de multis pauca. Est apud Festum vetus Plebiscitum, Silis duobus Tribunis, in hunc modum. *Si. quis. magistratus. adversus. haec. d. m. pondera.* MODIOSque. *vasaque. poblica. minora. majorave. faxit. jussitve. re. fieri. dolumve. aduit. quod. ea. fiant. eum. quis. volet. magistratus. multare. utei. dum. minore. patris. familias. taxat. liceto. sive. quis. in. sacrum. judicare. . voluerit. liceto.* [e] Neque id solum in Vrbe illa aeterna, rerumque domina factum legimus, sed per singulas civitates Modios aeneos, aut lapideos, cum sextariis collocandos edixere Valentinianus, Theodosius, & Arcadius lege Constantinopoli lata, [f] ne quis dolus adhiberetur, poenasque imposuere unde improbi homines ab hac flagitiosa licentia compescerentur.

a Etsi J. C. Scaliger, Montacutius, aliique critici Suidam male accipiant, & velut hominem aliorum laciniis, fabulisque nectendis saepe occupatum traducant, hoc tamen non ausim negare, quod ab illo scribitur in voce Ὡρεῖον, fuisse nempe Constantinopoli, prope ad Romanorum consuetudinem, ante horreum publ. columnam, cui impositus *μόδιος χαλκοῦς Modius aereus*, a quo ceterorum desumendum exemplar. *Suid. Lexicon Cantabrigiae* 1705.

b *De Mensuris lib.* III. *Venetiis* 1573. Iterum protulit Jo. Baptista Villalpandus *in Apparatu de Templo, & Mensuris Romae* 1604. Bernardus Lamy *de Tabernaculo Foederis in apparatu Templi Parisiis* 1720., aliique.

c Giraldus *Histor. Poetar. Dialog.* IV. *Leid.* 1696. Vossius *de Poetis latinis cap.* IV. *Amstelodami* 1699.

d Fuerat Athenis Magistratus Μετρονόμων Hisce mensurarum inspectoribus & moderatoribus curae erat ὅπως δίκαια ᾖ τὰ μέτρα τῶν πωλούντων ut *justae essent venditorum mensurae*. Porro ex his praefectis *quindecim in Piraeo, novem in Vrbe*, teste Suida, οἱ μὲν εἰς Πειραιᾶ θ' δὲ ἄστυ. ιε μετρονόμοι. *Cantabrigiae* 1705. De hoc magistratu vide Poterum *in Archaeologia Graeca lib.* I. *cap.* XV. *Venetiis* 1734.

e Festus. *Verb. Publica Pondera. Amstelodami* 1700.

f *Cod. Theod. lib.* XII. *Tit.* VI. *De susceptoribus lib.* XXXI. Andreas Alciatus *Dispunctionum lib.* IV. *cap.* XXI. *tom.* VI. *Oper. Lugduni* 1660. multa Ictorum responsa de vasis mensurisque declarat.

rentur , Aeneum prototypum Modii eiuſmodi oculis perſpici libet Florentiae in Muſeo Mediceo . Commemorant Reineſius [a] , Fabrettus [b] , Mabillonius [c] , ediditque illius ſchema una cum inſcriptione viriculo caelata , vir veterum monumentorum in primis ſciens & gnarus A. Franciſcus Gorius [d]. Quae quidem inſcriptio perſpicuis litteris oſtendit MENSVRAS ESSE ad exemplum earum , quae in Capitolio ſunt , PER REGIONES MISSAS . Menſuras vero iſtiuſmodi in Municipiis , Coloniiſve decernere , probare, improbare conſtat AEdilium munus fuiſſe , cum ex multis, tum ex Doniano Marmore , ab eodem Cl. Gorio feliciter reſtituto [e] , in quo legimus MENSVRAS ET INIQVA PONDERA ab AEdili P. AElio de medio ſublata. Quamquam non dubito Tibi eſſe perſpecta prima moris huius primordia , & continuata exempla , quae poni poſſent . Illud igitur tantumodo exponam ſummatim , quod ſi tacitus omnino praeterirem , Tu ipſe vituperares . Porro cautum id a Deo o, M. , qui in Levitico , ac Deuteronomio diris devovet malis menſuras iniquas , *Modium* aequalem ac verum adhiberi juſſit , & per Prophetas ſuos multa ac metuenda minatur ei , qui legi obtrectarit . Quam ſane ob cauſſam menſuras in Templo collocatas apud Hebraeos narrant Lightfootus [f] , aliique rerum Judaicarum ſcriptores . Haec forte intuebatur Imperator Juſtinianus , qui novella conſtitutione edixit, *menſuras, & pondera in ſanctiſſima cuiuſvis civitatis Eccleſia ſervari* [g] oportere , *idque* , ut ait Cunradus Riſtershuſius , *majoris procul dubio religionis ergo , & ut tanto magis avertatur omnis ſuſpicio , & metus corruptelae , ac falſationis* [h]. Juſtinianum imitati ſunt Theodoricus Gothorum Rex , & optimus Imperator Karolus Magnus . Ex epiſtolis Aurelii Caſſiodorii [i],atque Apollinaris Sidonii [k] menſuras publico loco, aut in aede ſacra Theodorici temporibus poſitas ſine controverſia

a *Claſſe* IV. 16. b *Cap.* VII. *num.* 18.
c *Iter Italicum . pag.* 185. *Pariſiis* 1724.
d *Inſcrip. Etruriae Tom.* III. *Flor.* 1743.
e *Claſſe* V. *num.* 26.
f *Horae Hebraic. in Lucam Oper. tom.* II. *Rotterodami* 1686.
g *Authent. coll.* IX. *Tit.* XI. *Novel.* 128. *Lipſiae* 1740.
h *Jus Juſtinian. part.* III. *cap.* XV. *Argentorati* 1629.
i *Lib.* I. *Ep.* 10. *lib* XI. *Ep* 16. Rottomagi 1679. V. Goldaſtum *Conſtit. Imperialium Tom.* III. *Offenbachii* 1610.
k *Lib.* V. *Ep.* VII. *cum Notis* Savaronis *Pariſiis* 1609.

troversia cognosci docet Johannes Savaro [a]. Capitularia autem Regum Francorum a Baluzio collecta, verbis minime dubiis commonefaciunt Karolum M. sanxisse, ut mensurae Modiique suis in aedibus, veluti tutissimo, ac sacro loco adservarentur [b]. Mitto exempla alia percensere, quibus evincitur Reges omnes sapientissimos id ipsum diligenter cavisse, quod primum AEdiles Curules, deinde immutata Reipub. forma, Praefectus Vrbis, ne Modii pub. mensura violaretur. Apparatissima de his tractatio est in libro Nicolai Myleri ab Ehrenbach, qui inscribitur *Metrologia* [c].

§. XI.

Modii publici Frumentarii capacitas, & pondus. Vbi nonnihil de Mensore Oleario, & Vinario; itemque de Mulctra.

Duo hic exquirenda videntur; de quibus si pauca dixero, ut arbitror, neque ab utilitate eorum, qui legent, neque ab instituta disputatione abhorrebit oratio mea; duo inquam exquirenda videntur de MODIO FRVMENTARIO (nam de Oleario, quem memorat Cato, dicam deinceps:) nempe, quae fuerit ipsius capacitas, quodve pondus? At quorsum exscribenda, atque iteranda, quae jam Volusius Maetianus Antoninorum temporibus diligenter, enucleateque litteris mandavit? Si quid tamen proferendum, illud in memoriam revocato, V. Cl., Modium Rom. quodcumque in universum sui capacitate aequasse [d]:

CHOE-

a Adnot. ad hunc locum.

b *Balluzius Capit. Reg. Franc. tom.* I. *Parisiis* 1677. *Capit. de Mensuris, & Ponderibus ad Ann.* DCCLXXXIX. *& Capit. de villis, Capit. Noviomagense &c.*

c *Hoc est de Jure statuendi de Mensuris. & Ponderibus cap.* I. II. III. VII. *&c. Tubingae* 1668. Ne quid populis incommode accideret in Annonae commercio ne dum bonos Principes, sed Ecclesiam ipsam providisse, non uno constat testimonio. Injustos Modios esse tollendos, Mensuras aequas retinendas nonne jussere Concilium Calchutense Anno DCCLXXXVII. can. XVII. Concilium Turonense An. DCCCXIII. can. XLV. Concilium Parisiense VI. an. DCCCXXIX. cap. III. Concilium Aenhamense an. MIX. can. XXII.? Praeclarum etiam illud, quod est in Concilio Francfordiensi an. DCCXCIV. can. IV. *Statuit piissimus noster* (Karolus M.) *consentiente sancta Synodo, ut nullus homo umquam carius vendat annonam, sive tempore abundantiae, sive caritatis, quam Modium publicum noviter statutum. Labbe Concil. tom.* VII. *Parisiis* 1671.

d Tabellam paullo absimilem dedit Michael Neander ΣΥΝΟΨΙΣ *Mensurarum. Basileae* 1555.

CHOENICES	. . . .	VIII.
SEXTARIOS	. . . .	XVI.
HEMINAS	. . . .	XXXII.
ACETABVLA	. . . .	CXXVIII.
CYATHOS	. . . .	CXCII.
LIGVLAS	. . . .	DCCLXVIII.

In libro de Ponderibus, & Mensuris [a]; qui Galeno falso adscribitur [b], Augustino Gadaldino Mutinensi interprete, ὁ δὲ μόδιος ὁ αἰγύπτιος καὶ ἰταλικὸς ἔχει χοίνικας η'. *Modius vero Aegyptius, & Italicus habet Choenices octo*. Si vero cum Graecorum mensuris adamussim comparetur, *Medimni Georgici*, (quod distat a Medimno Attico proportione sesquialtera) sexta pars est [c]. Testem do Suidam, qui sic ait: μέδιμνον ἐν μοδίων ς'. ὡς εἶναι μέτρον ξεστῶν οβ'. ἤτοι λιτρῶν ρη'. *Medimnus autem est Modiorum sex; ita ut sit mensura Sextariorum* LXXII. *sive librarum* CVII. [d] Tradita haec sunt copiose ab Eduardo Bernardo [e], a Matthaeo Hosto [f], & Caspare Eisenschmidio . .Sed si quis a me petat quanti singillatim ponderaret? libere respondeo, id tuto haud posse affirmari, quum Triticum aliud alio facile sit ponderosius. Si tamen de liquidis sermo esset, lux aliqua affulgeret quaestioni exsolvendae ex jam recitato Plebiscito. *Ex ponderibus*.

a Georgius Agricola *de Mensuris lib.* I. *pag.* 73. *Parisiis* 1533. Perottum reprehendit, qui affirmarat Modium capere Sextarios XXII., Modiolos vero IV. At eam licebat Perotto afferre excusationem, S. Epiphanium antecessorem se habere: nam libro *de Mensuris & Ponderibus* §. XXIII. disertis verbis ait: μέτρον ἡμῖν ἐγενήθη κβ' ξεστῶν *Modius mensura nobis est Sextariorum viginti duorum*. *Operum tom.* II. *Parisiis* 1622. Nihilotamen minus, quia Modii pro variis regionibus inter se se dissimiles fuere, comprobari forte poterat ea supputatio de Modio aliquo, ad quem Epiphanius scribendo respiceret, numquam vero de Romano, de quo sermo est. Quod ad *Modiolos* attinet, incerta profecto eorum capacitas, atque inconstans: quare labans quaevis comparatio a Perotto instituta. Ceterum, qui hoc sibi sumit, ut alium in quopiam corrigat, legem sibi ipsi indicit, ut eodem careat crimine; at Agricolam mensurarum initia ignorasse persuasum omnino fuit Latino Latinio, homini in hac re supramodum diligentissimo. *Latini Latinii Viterbiensis Ep. & Observationes tom.* 1. *pag.* 385. *Romae* 1659.

b *Lutetiae* 1639.

c Leonardus de Portis Ic. Vicetinus *de Mensuris lib.* II. *Romae* 1524., sic scribit: *Cicero mihi sufficit in Verrina quarta: in qua pluribus locis computando, demonstrat Modium esse sextam partem Medimni. Nec ignoro in vita Pomponii Attici legi fuisse septimam, sed ibi locum esse corruptum auctoritate aliorum convincitur*.

d *In Lexico voce* μέδιμνος.

e *De Ponderibus & Mensuris antiquis lib.* III. *Oxoniae* 1688.

f *De Veter Mensuris Lipsiae* 1692.

g *De Pond. & Mens. Lipsiae* 1708.

ribus . plubiceis . quibus . hac . tempestate . populus . oetier . solet . utei . coaequetur . sedolo . M. quadrantal . vinei . octoginta . P. fiet . Congius . vinei . decem . P. fiet . sex . Sextarii . Congius . fiet . vinei . duo . dequinquaginta . sextarii . quadrantal . fiet . vinei . sextarius . aequus . cum . librario . sexdemquimque . librae . in . Modio . fient [b]. In quo, ut quemadmodum sentio loquar, vituperatione minime caret homo, ceteroqui doctus, Caelius Calcagninus, qui in epistola ad Bernardinum Barbulejum [c] totus in eo est, ut probet MODIVM antiquis in usu *Aridorum*, nusquam vero *Liquidorum* fuisse [d]. Recitat ille scriptorum testimonia bene multa, quibus Modium a Latinis, Tritico, Hordeo, Nucibus, Oleis, Leguminibus, metiendis, pendendisque usurpatum dicitur, quod ad Graecorum consuetudinem factum existimat ex eo Suidae loco μέδιμνος μέτρον ἐστι ξηρῶν *Medimnus est mensura rerum siccarum* [e]. Verum quod Barbulejo exprobat Calcaginus, id ei

a Nihil ad me attinet aut veterem Modii capacitatem, subductis rationibus, cum novis mensuris conferre; quandoquidem id praestitere plerique scriptorum, quos partim indicavi, partim tacitus praeterii: aut eorumdem supputationes exstricare, atque corrigere: sed aequi bonique facient, ut credo, ἀρχαιόφιλοι, si ex Latino Latinio experimentum Romae captum depromam, inque lucem nunc primum proferam. Scilicet ad calcem libri Lucae Paeti, huic nostrae Bibliothecae S. Silvestri addicti consura, atque compacta est chartula, manu Latinii Viterbiensis exarata, ex qua rem scitu dignam licet cognoscere. Sic habet.

Anno Domini 1561. die XIIII. Febr. Cum ex forma pedis Romani ex basi quae est in hortis Vaticanis accepti; & ex XI, qui prolati a diversis sunt; cum VIII congruentes, quadrantal ex pedalibus ligneis quadros excitassem; compertum est ejusmodi vas aquae fluviatilis defecatae libras octoginta Rom. ponderibus quibus civitas publice signatis utitur, omnino capere. Atque cum octo congiis antiquis ita congruere, ut neque minus quicquam, neque amplius inter utraque esset. Idem autem quadrantal tritico plenum, ita ut qua maxima potuit diligentia, levissime impleretur, quadraginta octo libras non excessit, aequatum tantum labrorum tenus, & radio erasum. Quare ea ratione Modius, qui tertia quadrantalis pars est, non integras viginti libras, sed paullo minus continet: si vero succutiatur quadrantal capit libras 64 ½, ita ut singuli Modii libras viginti unam semis capiant. Huic experimento adfuerant R. D. Antonius Augustinus, nunc Episcopus Ilerden. Jo. Baptista Sighicellus Episcopus Faventinus P. Octavius Pacatus. Achilles Maffejus. Achilles Statius. Benedictus Aegius. Fulvius Ursinus. Latinus Latinius. Quos omnes Antonius Augustinus invitarat ad coenam.

Latinus Latinius.

b *Fest. ubi supra.*

c Inter Opera ejusdem *Basileae* 1544.

d Bartholomaeus Beverinus in Syntagmate *de Pond. & Mens.* Lipsiae 1711. MODIVS *mensura Romana, erat tertia pars amphorae, sexta medimni: continebat Sextarios 16. Heminas 32. aquae, ac vini libras 26 ⅔ Frumenti 20.*

e Si quid in hoc minus acute vidit Calcagninius, in eamdem culpam vocandus Lucas Paetus, qui *loc. cit.* ait *Modium esse tantum mensu-*

id ei omnino vitio vertendum, nempe totam ejus argumentationem ἀμφιβολίᾳ laborare. Scriptores, quos denuntiat, verba faciunt de Modio Frumentario, aut Oleario, sive quovis alio, pro aridis agrorum frugibus: numquid pernegant liquidis pensandis non adhibitum? Nihil hujusmodi. Quare perperam a Calcagnino translati sunt ad alterum negandum testes, qui nonnisi genus unum dicendo insequebantur. Quid Plebiscito respondet? Quid veteri mensurarum laterculo, quem paullo ante consulto retulimus? Quumque in ea Modius in minores mensuras tum aridorum, cum liquidorum indiscriminatim dividatur, nonne argumento est Modium utrisque inservisse? Quod si id sibi dari postulat Calcagninus *aridis prius quam liquidis mensuras fuisse adjudicatas*, facile concedimus, quod tenuiter, & nugatorie dicitur. Sunt e contra, qui animis opinionem imbiberunt *Vas ansatum*, quod in veterrimis Graecorum nummis visitur, mensuras liquidorum inventas, aut restauratas significare; quapropter fluidis primum, deinde siccis rebus adaptatas existimant. Sed numquam in eam sententiam traduci patiar, quum hodie nulli sit ambiguum plerumque vasa illa praemia agonistica denotare, sive, ut Homerus ait, ἄγλα ἄεθλα *splendida certaminis munera*, quibus donabantur athletae, qui ludendo victores evasissent. Sane inter haec recenset Athaeneus κυλίκα [a], Pindarus vero οἰνήρας φίαλας [b]. Atque haec quidem de Modio Frumentario. Quid jam Olearius? De eo scriptum legimus a Catone de R. R. cap. CXLIIII. *Omnem Oleam puram metietur Modio Oleario*; & cap CXLVI. *Modio Oleario mensum dato unguinis pondo X, ponderibus Modiisque*

D *Domini*

mensuram aridorum. At si ita res est, eccur illum dividit in minores mensuras, quas pro liquidis certissimo scimus usurpatas? Quid *calices Modiales* illos esse affirmat, qui Modio vini essent capaces? Nihil a Paeti sententia distat opinio Petri Ciaconii *de Mensuris Romae 1608*, aliorumque; sed rationes, non splendida nomina quaerimus. *Modia aquae duo* memorat Commentarius de gestis Aldriel Cenomanensis in *Miscellaneis Baluzii tom.* III. *Parisiis* 1670.

a *Lib.* II. *Lugduni* 1657.

b *Nemae*. *Ode* x. *Salmurii* 1620.

c Non in id sane incumbo, ut libros omnes enumerem, in quibus argumentum hoc pertractum; de Codicibus tamen Mss., quos nobis contigit vidisse, aliquid admonebo. Primus est libellus oppido elegans *de Ponderibus*, *&* *Mensuris*, in nostro S. Silvestri Archivo adservatus, quem saeculo XVI. elucubravit Ordinis mei alumnus graece, & hebraicae doctus, maximusque rerum Biblicarum interpres Antonius

Domini dato iri colytas duas. Nihil ad hosce M. Catonis canones, qui difficiles explicatus habere videntur, attulere viri eruditi, quorum adnotationes collegit perdoctus Matthias Gesnerus [a]. Verum id unum, mea sententia, elicitur Oleae dividundae, aut vendendae certum, ac peculiarem Modium extitisse, qui etiam vindemiae pendenti pretio mutandae adhibebatur [b]. Maximum apud Romanos *Olei*, *Vinique* mercimonium, & emporema; quae duo Romam ex finitimis, aut longinquis regionibus, prout opus erat, advehebantur [c]. Exinde factum, ut in antiquis marmoribus NEGOTIATORES OLEARII [d] & VINARII aliique [e] celebrentur. Fuisse haec in Portubus, in Emptoriis, in Foris nundinariis diligenter admensa nemo ambiget, nisi qui plane ignoret Romanos Annonae publicae supra fidem studiosiores fuisse: quapropter creditu etiam procliveest, certos homines eos addixisse, qui in iis dimetiendis operam suam collocarent. Nunc quoniam e re frumentaria ad ceteras agrestes gazas delapsa est oratio, mihi persuadeo, VIR CL. quod non modo facile patiare, sed gaudeas eruditam a me exhiberi descriptionem aenei signi antiqui operis, quod primae libri pagellae adornandae adjeci; hocque mihi libentius assumo, quod monumentum hactenus non fuerit prolatum, & quae scribo ab aliis non sint disputata. Cernis itaque Pecuarium vepreto insidentem, caprina pelle corpori injecta, & ad dexterum humerum nodo religata, quae a tergo defluit, laevumque corporis latus partim obtegit. Extrema pellis pars, bifidusque pes,

tonius Agellius Episcopus Acernensis. Alter, qui etiam inscribitur *de Ponderibus*, *& Mensuris*, exstat inter Codices Vaticanos numero 3906. fol. 23., studio Angeli Colotii Episcopi Nucerini. Operam omnem illum posuisse, ut plenissime de hoc disputaret, ex schedis ipsius constat; ac de eo Fridericus Ubaldinus diserte narrat: *Latine, praeter epigrammata, occasione Pedis, & Sextarii, quos apud se habebat, Angelus scripsit opusculum de ponderibus, & mensuris, a Luca Paeto, & aliis laudatum*. (*Vita Angeli Colotii pag.* 74. Romae 1673.) Sed quod superest Opusculum pro adversariis potius habendum, quum nulla ex parte absolutum, perfectumque videatur. Alius demum in Pluteis Vaticanis delitescit Codex num. 3896. *Miscellanea de Ponder.*, *& Mensur.* quae Fabio Calvo, & Jucundo, ut creditur, Veronensi maxime tribuuntur.

a *Scriptores de RR. cum not. varior. Lipsiae* 1735.

b Cato CXLVII. *Hac lege vinum pendens venire oportet*.

c Consule etiam Huetium: *Histoire du Commerce des Anciens. a Paris* 1716.

d V. Monumentum P. SENTI NEGOT. OLIARII editum a nobis inter *Antiquit. Cuprens.*

e Egit de his Blasius Cariophylus in eleganti Dissertat. *De Mercaturis Antiquorum* Romae 1718.

pes, & cauda inferne elegantissime decidunt, ut omnia concinne, & ad artis praecepta statuarius effinxerit. Pastor exertis bracchiis vas Cylindriforme circulis paullulum prominentibus revinctum complectitur, quod decussatis cruribus etiam sustentat, atque suffulcit. Contuendum mihi humanissime obtulit P. Contucius S. J. in Romano Collegio Museo Praefectus, quem merito appellabo, quemadmodum Cicero L. Aelium, antiquitatis, veterumque scriptorum litterate eruditum. Equidem ea primo animum subiit cogitatio, Vas *Modium* esse, hominem vero *rusticum Mensorem*, qui sederet, operam locaturus Colonis, si ad oleam, ceterasque fruges metiendas acciretur. Verum frontis capillitium, & vestis pastoritia, planeque montana admonuerunt de Mulctra potius, ac de Pecuario esse cogitandum. Igitur verosimilius autumo vas esse *Mulctrale*, in quo nempe Vaccae, Capreaeque mulgerentur, & lac exciperetur; de quo Virgilius [a]:

. . . . . *implebunt Mulctralia vaccae* [b]

& Horatius

Illic injussae veniunt ad Mulctra capellae.

Graecis vas istiusmodi dicebatur *πέλλα*, *πέλλη*, & *πέλλις*, accurateque describitur ab Athenaeo in haec verba. *πέλλα ἀγγεῖον σκιφοειδὲς πυθμένα ἔχον πλατύτερον, εἰς ὃ ἤμελγον τὰ γάλα*. Ομήρος

. . . . *ὡς ὅτε μυαῖ*

Σταθμῷ ἐνιβρομέωσιν εὐ πλαγέας κατὰ πέλλας, [c]

τοῦτο Ἱππώναξ λέγει πελλίδα. *Pella idest Mulctra*, *Vas est scypho simile latiore fundo, in quo lac mulgebant*. *Homerus*

. . . . *veluti muscae*

Cum in pecorum stabulis murmurant ad Mulctras lacte plenas [d]. Sed veterrimus Homeri Scholiastes *Gaulum* appellat: *γαυλοὶ ἀγγεῖα ποιμενικὰ σκαφοειδῆ εἰς ὃ ποιμένες ἀμέλγοντες δέχονται τὸ γάλα*

D 2 Gauli

a *Georgic.* III. *Venetiis* 1549.

b *Epodo* XVI. *Basileae* 1595.

c Homeri carmina, quae Iliados β leguntur, haec sunt:

Ἠῦτε μυάων ἀδινάων ἔθνεα πολλὰ
Αἵτε κατὰ ςαθμὸν ποιμνήϊον ἠλάσκουσιν
Ὥρῃ ἐν εἰαρινῇ, ὅτι τὶ γλάγος ἄγγεα δεύει

Veluti muscarum frequentium gentes multae,
Quaeque in stabulo pastorali errant,
Tempore in verno, quando lac vasa madefacit.

d *Deipnosoph. lib.* XI. *edit. Casauboni Lugduni* 1657.

Gauli vaſa paſtoritia excavata, in quae paſtores mulgentes, lac excipiebant[a]. Neque moleſtiam hoc loco creat, quod Mulctrale *πυθμένα ἔχον πλατύτερον latius fundum* haberet; nam praeter quam quod in noſtro monumento Mulctrae epibaſim aliquanto capaciorem video, accidit profecto de ejuſmodi vaſis, quod de Modiis, quos non ſemper eadem, conſtantique figura extitiſſe, jam inter nos liquet. Sed quid, amabo, geſtu conficit Pecuarius? Num Mulctram ita aptat, ut inde hauſtum faciat? Ad vivum expreſſus mihi objicitur unus e numero Paſtorum, quos deſcribit Hipponax, eo quod poculis carerent,

ἐκ πελλίδος πίνοντες
Ex Mulctra bibentes[b]

Non ergo in poſtremis habendum antiquum hoc ſignum, in quod Poetae narratio aptiſſime quadrare videtur. Haec dixi brevius equidem, quam res fortaſſe peteret, ſed ad id quod agimus, non fuit dicendum pluribus.

§. XII.

Quid Modiatio, μοδισμὸν, & Beneventanum Modiaticum, ac Modiolus.

Antequam ab nacti ſermonis materia abſcedo, pauca etiam libet afferre de MODIATIONE; ſunt enim haec ea, in quibus cum ſumma utilitas exiſtit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, digna ſapiente. Codex Juſtinanaeus[c], itemque Theodoſianus[d] Modiationem commemorant, quam nihil aliud fuiſſe, niſi menſuram, quae per Modios fiebat liquido apparet: cujus cauſſa certa frumenti quantitas Civibus, aut militibus diſtribuenda, hoc nomine, quaſi compendii gratia, appellabatur. Ita etiam *Jus Navale Rhodiorum*, evulgatum a Marquardo Frehero[e], *μοδισμὸν* vocat. *δεῖ εἶναι τὴν χιλιάδα τοῦ μοδισμοῦ χρυσίων πεντήκοντα, μετὰ πάσης τῆς ἐξαρτίας αὐτοῦ. Oportet Chiliadem Modiationis eſſe ſolidorum quinquagin-*

a *Baſileae* 1551.
b *loc. cit.*
c *Lib.* VI. *de Naviculariis.*
d *Lib.* XII. *Tit. eodem.*
e *Tom.* II. *Jur. Graec. Leunclavii cap.* XVI. *Francofurti* 1596.

quaginta cum omnibus armamentis suis. Quae quidem formulae, non solum remotissimis a nostra memoria temporibus communi sermone usurpatae reperiuntur, sed in Chartis, aliisque Medii aevi monumentis apud Du Fresnium in Glossario. Sed in isthac tua praeclara Vrbe Langobardorum aetate vocabulum diverse efferebatur, & MODIATICVM dicebatur. Quorsum tamen haec oratione attingam? An virum alloquor, cui non cognitum perspectumque *Capitulare* Sicardi Beneventani? Dum Vrbem summo cum imperio ille obtineret an. DCCXXXCVI; notissimasque conderet leges ad hominum rationes; fortunasque tuendas, praescripta sua, per summa capita digessit, quorum XXXIV. *de Modiatico*, XXXV. *de Responsatico*, *&* *Modiatico* [a]. Postremo, quia qui singula diligenter non enodant, vera falsis quandoque confundunt, hoc certe vitio non carent scriptores, qui vocis analogiae fidentes, MODIOLVM ad fruges minutas metiendas deputatum credidere, quum revera sit Vas Mensarium potui paratum, ut phiala, & trulla; unde actor apud Plautum Vini Modiolum dare promittit [b]. Hoc item nomen Vitruvius indidit vasculis quadratis organo hydraulico aptatis ad hauriendam efferendamque aquam e puteo, vel lacu, vel flumine, eamque in castellum infundendam [c].

§. XIII.

Quae Mensorum Frumentariorum Conditio, & Divisio.

Sed revertor ad illud, quod est in hac omni mihi disputatione propositum, deque Mensorum Frumentariorum Conditione, Varietate, Domicilio, Religione, Immunitatibus & Actionibus inquiramus. In duos autem ordines, ut mihi quidem videtur, tribuebantur; alii enim artem factitabant singulis

a Camilli Pellegrini *Historia Langobardorum Principum Neapoli* 1751. Muratori Rer. Ital. Script. *Tom.* II. *Mediolani* 1723. Per ea tempora jus Ponderum & Mensurarum, quod inter Principatus jura recensendum, aliquando ad privatos homines Principum munificentia translatum. V.° Muratorium *Antiq. Ital. Medii Aevi Dissert.* XIX. *Tom.* II. *Mediolani* 1739.

b *Cistellaria* VI. *Lugdun. Batav.* 1664.

c *Architect. lib.* X. *cap.* IX. *Amstelod.* 1649.

gulis vicibus mercede conducti a privatis personis, alii Sacro Aerario P. R. inserviebant, addictique erant annua stipe, ad frumentum metiendum, quod ex provinciis convehebatur, & in publica Horrea importabatur. Praefecto Annonae, ut Cujacio placet [a], vel alteri ex Curatoribus Frumenti dividundi morigerabantur: delato autem ad Orientem Imperio, sub cura erant *Comitis Sacrarum Largitionum* [b]. Imperatores Valentinianus, & Valens ad Volusianum, dum ea constituunt, quae in erogatione Annonae, & Frumenti jam horreis inlati, erant praestanda, haec addunt: *Ad istud autem negotium, arbitratu, ac judicio tuo, nobilis, prudens, fidelis, optime sibi conscius, pro integritatis meritis adponatur custos ac* MENSOR, *qui vel Frumenta Modio metiatur, vel justis aestimationibus colligat, quanta habeantur in condito* [c]. Quibus verbis in difficilem nos incidisse nodum fortasse videbitur. Mensores Frumentarios libertos ac servos extitisse [d] palam est ex iis, quae paullo antea diximus. Monet id etiam vestimenti genus, quo Mensor Beneventanus induitur in hoc veteri marmore, nempe quod artifici maxime conveniens est. Qua caussa ergo *Nobilem* esse oportere edixit Valentinianus? Sed haec facile ad concordiam adducuntur a Jurisconsultissimo Jacobo Gothofredo [e]; scilicet referenda Imperatoris verba non ad generis nobilitatem, sed ad mores, quos integros, praeclaros, fraudisque puros in Mensore publico requirit. Licet enim is nobilis maxime dicatur, qui clarissimo patre est natus, hoc etiam vocabulo apud Latinos appellatur, qui in arte aliqua praestans, & excellens est, vel qui probitatis commendatione boni viri denominationem tuetur. Ab iis tamen excipio, libenterque secerno MENSORES operum publicorum, quos eruditis, & artium liberalium profes-

soribus

a *In lib.* IV. *Priores Cod. Justin.* XLII. *de Offic. Praef. Annon.* v. etiam Pancirolum *in Comment. Notit. Dignit. Imper. Occident. cap.* v.

b *Traitè des Finançes des Romains Paris.* 1740.

c *Cod. Theod. lib.* XI. *Tit.* XIV. *de conditis in publicis horreis*. Lex desumpta ex C. Justin. *lib.* X. *Tit. eodem*.

d Hinc illud in lib. *de Nominibus propriis* τοῦ Πανδέκτου *Florentini* cap. v. *Divus Marcus & Lucius Imperatores Flaviae Tertullae per Mensorem Libertum rescripsere.* V. Everardi Ottonis Thesaur. Tom. I. *Basileae* 1741.

e *Annot. in C. T. ad hunc Tit.* Nihil ego Gothofredi auctoritati detractum volo; quid tamen si proprietas illa nobilitatis non Mensori, sed Custodi fuerit tribuenda?

ſoribus accenſendos legibus erudimur. Nam quum crederent veteres inter tales perſonas locationem, & conductionem non intercedere, ſed (quemadmodum loquitur Dionyſius Gothofredus in Julium Paullum)[a] magis operam beneficii loco praeberi; hinc, quod illis datum, ad remunerandum dabatur, nec *Merces*, ſed *Honorarium* dicebatur. Cujacius vero erudite ſapienterque *Pulveraticum* appellat[b]. Non clam me eſt Ictum Germanum Chriſtianum Thomaſium, in ſcholiis ad Vlricum Huberum, ſcribere Menſores Agrarios non tantae dignitatis homines fuiſſe, ut ex ea locato conveniri non poſſent. Diſcrepat tamen ſententia Huberi, qui mediam inter artium eruditarum profeſſores, & mercenarios artifices conditionem illos obtinuiſſe rebatur[c]. In qua opinionum varietate Hubero potius, quam Thomaſio, me judice, adjungenda fides, ſi de Menſoribus, quos initio huius commentationis enumeravimus, ſermo ſit; verum ſi de FRVMENTARIIS quaeſtio erit, illos & infimo genere editos, & humillimae ſortis homines ſemper habitos affirmo.

§. XIV.

Frumentum Numeratum, Numerorum, Numeratorum, quodnam fuerit.

Aliud praeterea fuiſſe Menſorum Frumentariorum genus maximo eſt argumento inſcriptio, quae proſtat in veteribus Apiani Collectaneis[d]:

D. M.

a *In Corpore juris ad hanc L. Amſtelod.* 1663.
b *Lib.* IV. *Obſervationum cap.* XXVIII. *Pariſ.* 1658.
c *Schol. ad Hub. Praelud. ad L. Si Menſor. Lipſiae* 1755.
d *Ingolſtadii* 1534.

D. M.

PRIMVLAE . COMITILLAE

QVAE . VIXIT . ANNIS . XX.

CIVES . MEDIOMATRIX

A . MATERNIVS . NEAMVSVS

STRATOR . COS. ET

L. LVCINVS . MENSOR

FRVMENTI . NVMER.

Cuius extremum verbum, vel NVMERATI, vel NVMERORVM, vel NVMERATORVM ſupplendum oſtendam. Cauſſas cur ita decernam, habe. Erat Frumentum *Numeratum* idem ac *Stipendiarium*, *Decumanum*, & *Imperatum* [a]; quod ſcilicet ex agris vectigalibus exigebatur; nam ut a Plutarcho ſcriptum legimus: Ρωμαῖοι τῆς τῶν ἀςυγειτόνων χώρας, ὅσην ἐπετέμοντο πολέμω, τὴν μέν ἐπίπρασκον τὴν δὲ ποιϐμενοι δημόσιαν ἐδίδοσαν νέμεςαι τοῖς ἀκτήμοσι καὶ απόροις τῶν πολιτῶν ἀποφορὰν ϐ πόλλην εἰς τὸ δήμοσιον τέλϐσιν. *Romani populorum vicinorum agros, quos bello acquiſiverant, partim vendebant, partim publicos faciebant, & dabant inopibus, & tenuibus civibus, exiguo impoſito vectigali* [b]. Plura de varia agrorum vectigalium conditione ſcripta invenies apud Appianum [c], Livium [d], Aggenum Vrbicum [e], & Hygenum [f]. Vectigal autem erat ejuſmodi, ut Coloni pro menſura jugerum, quae accipiebant, Decumas aerario P. R. inferrent, quae perpetuo Annonam Vrbi ſuppeditarent. Porro eae Decumae non pecunia, ſed Frumento pendebantur. Summa autem

a Vix ullum eruditorum eſſe credo, cui non manifeſtum planius haec a Cicerone eſſe diſputata lib. III. contra Verrem, ubi explicat varia agrorum vectigalium genera. Erat vectigal *Stipendiarium*, quaſi victoriae praemium, bellique poena. Aliud erat, quod ex agris veniebat, qui populis reddebantur, ſed *Cenſoriae locationi* ſubjiciebantur &c. Tullius Verrem carpit, quod haec omnia iniquiſſime perturbarit, injuriamque Siculis intulerit, lege Hieronica ſublata.

b *In Graccho Pariſ.* 1624.

c *De Bello Civil. lib.* I. *Henric. Steph.* 1592.

d *Lib.* IV. *Amſtelod.* 1664.

e *Ad Frontin. Amſtelod.*

f *De Condit. Agror. Amſtelod.* 1674.

tem totius Frumenti, quod ex Decumis colligebatur in Tabulis Pub. describi consueverat, itemque Aratorum numerus annotabatur, nec licebat Praetori, aut Quaestori quicquam immutare. Quare Frumentum illud vere, proprieque *Numeratum* communi sermone dicebatur. Cumulatissime de his Burmannus in egregia Dissertatione *De Vectigalibus P.R.* [a] Hoc igitur cognito, ajo L. LVCINVM Mensorem fortasse fuisse, qui Frumento Numerato, & Decumano metiendo erat praefectus. Praeterea neminem latere arbitror Militum Cohortes, Legionesve, Romana lingua, NVMEROS fuisse appellatos. Plinius; *Sacramento militari nondum distributi in Numeros erant* [b]. h.e. in Cohortes; quo uno vocabulo ita delectabatur Tacitus, ut tum in Annalibus, cum in Historia, atque etiam in Agricolae vita, militum turbas *Numeros* jugiter dicat. Quod quam late deinceps patuerit, facile percipi potest ex Theodosii rescriptis Vicario Asiae Romuliano P. V. & Stiliconi Magistro Militum de corripiendis, multandisque Militibus, qui *relictis propriis Numeris vagari* deprehenderentur, *de revocandis ad suos Numeros, de uno Numero in alterum Numerum* transferendis [c]. Hisce autem Numeris, Legionibusque nedum Panis, sed omnes *Annonariae species*, aliquando etiam in singulos dies, distribuebantur; Frumentum nempe, Vinum, Oleum, Laridum &c. quae omnia *Diaria*, vel *Commoda* vocabantur; hinc Ovidius:

Romule Militibus scisti dare Commoda solus,
Haec mihi si dederis Commoda, Miles ero [d].

Quid autem est hoc evidentius vix legenti Titulum *de Erogatione Militaris Annonae* [e]? Ex quibus intellectum puto dubitari etiam posse LVCINVM FRVMENTI NVMERORVM erogandi praepositum exstitisse. Postremo fac Tibi in mentem veniat id moris Romae ceterisque Vrbibus, quae Romanis legibus vivebant, ut essent *Gradus* quidam publici, non amphiteatrales, sed alii per Regiones constituti, e quibus populo, pro Annona civi-

 ca pa-

a *Cap. 1. II. III. Edit. Poleni in Thesaur. Antiquit. Tom. 1. Venetiis* 1737. Consule in utroque Codice *Canonem Frumentarium Urbis Romae. Justin. lib. xi. Tit. xxii. Theod. lib. xiv. Tit. xv.*

b *Epistolar. lib. III. ep. viii.*

c *C. T. lib. vii. de Re Milit.*

d *De Arte* 1. *Amstel.* 1654.

e *C. T. lib. vii. Tit. iv.*

ca panis confectus coctusque distribueretur, dictus ea de caussa *Gradilis*; unde Prudentius:

. . . . . *quem panis alit Gradibus dispensus ab altis*.[a]

idque, ne Frumentum, summo familiarum incommodo in alios usus disperderetur. Nihilominus Frumentum ipsum persaepe erogabatur, quod quisque oblata *Tessera* (signis nempe eburneis, vel ligneis, vel etiam plumbeis[b], in quibus Grani quantitas, nomenque accipientis descripta erant) poterat adipisci. Adisis Pancirolum[c], Tomasinum[d], & Vincentium Contarenum *de Frumentaria Romanorum Largitione*[e]. Hoc etiam Constantinopoli factum docet Socrates Constantini iram in Vrbis illius incolas describens. Ἐζημίωσε δὲ τὴν πόλιν, ἀφελῶν τῦ σιτηρεσίυ τῦ παρασχεθέντος παρὰ τῦ πατρὸς αὐτῦ ἡμερησίυ, ὑπὲρ τέσσαρας μυριάδας, ὀκτὼ ἐγγὺς γὰρ μυριάδες ἐχορηγῦντο προτέρον τῦ σίτυ ἐκ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως. *Civitatem multavit ex annona diurna, quam Pater ejus Constantinopolitanis donaverat, adimens plusquam quadraginta millia Modiorum: antea enim octoginta fere millia Modiorum Frumenti ab Vrbe Alexandria advecti civibus erogabantur*[f]. Quibus erogationibus, sive P. R. largitate, sive Augustorum munificentia fierent, dispensatores addicebantur. Huc adducam marmor Cimeliothecae Lapidariae Viri Principis, praeclara eruditione atque doctrina, artiumque elegantiorum fautoris CARD. PASSIONEI, quod cum sexcentis aliis exscripsi.

LYSI-

a *Advers. Symmach. Parisiis* 1687.

b Franciscus Ficoronius *de Plumbeis Antiquorum Numismatibus part.* II. *Romae* 1750. etsi dubia cogitatione distrahi affirmet, cui nam potissimum usui a veteribus addicta fuerint frustula illa plumbea; id tamen ei verosimilius videtur extitisse Tesseras, quas ferebant, qui Ludos Scenicos, vel Athleticos spectatum veniebant, quum in hortis, privatisque locis ederentur. At si quid in re adeo obscura conjectando licet divinare, cecur non dicas fuisse etiam *Tesseras Frumentarias*, eos potissimum nummulos, quibus Ceres, Isis, Fortuna, Spicae, Cornucopiae, notae numerales, nomina quaedam insculpta sunt? Hujus certe generis, ut ego quidem sentio, hi minimum sunt, qui Modium cum tribus spicis triticeis referunt, quemadmodum TAB. IX. *num.* 20. TAB. XIX. *num.* 6. TAB. XXXI. *num.* 3.

c *Not. Dignit. Imper. cap.* IV. *ubi supra*.

d *De Tesseris cap.* XVI. *Amstelod.* 1670.

e *In Thesaur. Graevic. Tom.* VIII.

f *H. E. lib.* II. *cap.* XIII. *Moguntiae* 1677.

LYSIMACHO
AVG. DISP.
FRVMENTI
MANCIP. FEC.
FL. CORINTIAS

Ad hanc autem Frumentationem, maxime post L Semproniam, non admittebantur nisi qui Cives Romanos se probassent, quique in suam Tribum essent relati. Accedit testis Persius, qui Satyra V. sic inquit:

Libertate opus est, non hac ut quisque Velina
Publius emeruit, scabiosum Tesserula far
Possidet: heu steriles veri? quibus una Quiritem
Vertigo facit.

Vbi vetus scholiastes: *Romae erat consuetudo, ut omnes, qui ex manumissione Cives Romani fiebant, in* NVMERO *Civium Romanorum Frumentum publicum acciperent.* Igitur NVMERATI erant quotquot eo beneficio utebantur [a]; quae quidem largitio, ut ex ordine, & juste concederetur, probabile est Mensorem delectum fuisse, qui in id potissimum incumberet. Quid jam si L. LVCINVM huic muneri praepositum dixero? Potestatem, optionemque Tibi lubens facio, ut ex his tribus Marmoris explanationibus commodissimam eligas, & Mensori peropportune adaptes.

 §. XV.

a Seneca *de Benefic. lib.* IV. *cap.* XXVIII. *Frumentum publicum tam fur, quam perjurus & adulter accipiunt, & sine delectu morum, quisque incisus* (in Tabulis) *est*. *Antuerpiae* 1652. Puerorum, ac Puellarum, quibus ex Trajani instituto alimenta dabantur, nomina in Tabulis aereis incisa, descriptaque fuerant. V. Plinium *in Panegyrico*. Plura sane de Pueris Alimentariis, deque in eos Trajani liberalitate per haec tempora sunt scripta, sed ex Anaglyphtis Arcus Beneventani forte opportunitatem nanciscetur V. Cl. IH. DE VITA, ut de iis agat accurate. Molis illius, vulgo *Porta aurea*, ὀρθογραφία, & prospectus delineatio ad fidem archetypi, aeri elegantissime caelata prodiit ante paucos menses, studio & impensa ejusdem eruditi hominis.

§. X V.

Domicilium ubi nam sibi constituerent ejusmodi Mensores.

Sequitur jam, ut quaeramus quonam potissimum loco domicilium, tectumque haberent MENSORES FRVMENTARII. Hoc quidem a me facile constitui posse intelligo iis conjecturis, quibus veritas illustrari solet. Ad Portum Vrbis Romae sedem fixisse eos, qui Frumentum ex Provinciis subvectum, & in Horrea pub. condendum admetiebantur, indicio est inscriptio V. C. Ragonii Vincentii Celsi, quae memorat MENSORES PORTVENSES [a], quos suos *Patronos*, quemadmodum cetera corpora Annonae Vrbicae inservientia, habuisse ostendit apertissime lex ab Honorio, & Theodosio lata, Titulo *de Suariis & Pecuariis* [b]. In ipsa autem Vrbe, in qua certum corpus Mensorum Frumentariorum extitisse apparet ex lib. x. §. 1. ff. *de vacatione & excusatione munerum*, ubicumque liberet, domos, aras, focos, Deos Penates habere poterant; etsi credibile sit Horreis, Gradibus, Foro Nundinario proximiores elegisse. In Provinciis autem stativa, si ita fas est loqui, habebant in locis tum maritimis, cum mediterraneis, ubi major agrorum fertilitas Frumenti copiam abunde suppeditabat. Et quia Beneventum in ea Samnii parte situm, quae Campaniae Felici apposita, quaeque ob mirabilem ubertatem commendatur a Strabone, Mela, Dionysio, Livio, Polybio, Virgilio, Propertio, Martiali &c. par est credere inibi Mensores publicos extitisse. Ad haec, quod quum Vrbs illa fortunis, frugibus, rerum opulentia floreret, omnium artium collegia habuisse, verisimillimum est.

§. XVI.

a *Gruterus* M. CCCCLXII. I.   b *C. Th. lib.* XIV. *Tit.* VI.

§. XVI.

Quae Numina singulari religione colerent.

Esse Deos, & eorum providentia mundum administrari, eosdemque consulere rebus humanis, nec solum universis, sed singulis, ita persuasum habuere Ethnici, teste Cicerone, ut Dicearchum repudiarent, qui putabat id esse alienum a majestate Deorum; quasi DI *minora negligant, neque agellos singulorum, neque viticulas prosequantur: & si uredo, aut grando quidpiam nocuit, non sit Jovi animadvertendum* [a]. Imo quia omnia eorum geri judicio, ac numine gubernari existimabant, Deorum turbam congregarunt, quorum singuli singularum rerum procurationem haberent. Hinc DI Indigites, Populares, Rusticani, Topici, Tutanei, Averrunci, Ignoti &c. ut quisque eos potissimum coleret, quos officio suo propitios futuros esse auspicabatur. At quaenam singillatim Numina MENSORES FRVMENTARIOS precari, & venerari dicemus [b]? Cererem Frugiferam, matremque agrorum veluti sui ordinis Sospitam, ac Patronam imprimis singulari religione esse prosequutos non obscure colligo ex lapide litterato, in quo notatum L.MEMIVM GALBIVM MENSOREM monumentum CERERI dicasse [c]. Eorum sane θεολογυμένοῖς consentaneum, ut honorem haberent Deae, quam agrorum, frugumque Conservatricis nomen adeptam occinebant Poetae omnes, ac testabantur mythologi. ΣΩΤΕΡΙΑΝ dictam in nummo ΑΠΑΜΕΩΝ reperit Spanhemius, qui illum protulit in adnotationibus ad Hymnos Callimachi [d]; etsi contendat cognomen illi tributum, non equidem ob Rei Frumentariae tutelam, sed ob servatam Civium concordiam. Praeteriens haec attingo, nam splendidius differuntur a viro officiosissima mihi necessitudine conjuncto, & eruditione cum paucis

a *Nat. Deor.* III.

b Hebraei, quemadmodum narrat Novarinus *Schediasmata sacro: proph. lib.* V. *cap.* XII. antequam Fruges mensurarent, inque horrea conderent, hac religiosa formula utebantur: *Placitum sit tibi, Domine, ut mittas benedictionem in opera manuum nostrarum.* *Lugduni* 1635.

c *Gruter.* XXVI. 10.

d *In Hymn. Cereris. Ultrajecti* 1697.

paucis conferendo Julio Carolo Schlaegero, eximio libro, DE DIS, HOMINIBVSQVE SERVATORIBVS [a]. Deinde quia ea omnia, e quibus tutelam, praesidiumque opperiebantur, inter Deos referebant, ANNONAM coelitibus divisque annumerarunt, ut frugum copiam ubertatemque largiretur, atque servaret. Idcirco in nummo Caracallae lemma: ANNONAE AETERNAE, & in alio Severi Caracallae Patris: ANNONAE AVG. Hanc igitur revereri consuevisse nostros Mensores mihi non modo confirmavit, sed persuasit vetus Marmor Gruterianum [b]:

ANNONAE . SANCTAE
AELIVS . VITALIO
MENSOR . PERPETVVS . &c.

Eadem de caussa reor coluisse summopere DEAM SIRONAM [c], VBERTATEM, ΕΥΘΗΝΙΑΝ, FERTILITATEM, ABVNDANTIAM, FELICITATEM, GENIVM HORREORVM, PROVIDENTIAM, FORTVNAM, atque SPEM, quas in Deorum Minorum Collegium cooptarant, quasque Frumenti spicis insignitas atque conjunctas conspicimus in nummis Vespasiani, Trajani, Hadriani, Antonini Pii, Severi Alexandri, Constantini junioris, aliorumque. Quod si Isim Reginam, quamvis peregrinum numen, jamdiu tamen in Romana templa receptam, sancte colere, venerarique consuevisse arffimavero, assensu tuo, ut puto, comprobabis. Huic etiam Frugum inventionem tributam, totiusque rei Frumentariae curam concreditam, nulli obscurum; qua de caussa MODIVS ejus capiti impositus in nummis ac simulacris reliquis apparet: quod equidem symbolum, ut ait Pignorius, *veluti Frugum parenti adsignarunt* [d]. Hinc etiam Modium tritico, hordeoque

a *Commentatio de* DIS *Hominibusque Servatoribus ex Numis atque Marmoribus Vetustis*. *Helmstadii* 1737.

b LXXXI. 10.

c V. Eximiam Gorii Cl. Diatriben de *Deo* ΕΥΝΟΣΤΩ *Molarum Praesidi*. *Memorie della Società Colombaria Tom.* II. *Livorno* 1752. V. insuper Pauli Ernesti Jablonski *Pantheon Aegyptiorum sive de* DIS *eorum Commentar. part.* 1. *Francofurti* 1752. Permulta adhuc esse in Ethnicorum Theologia obscura, atque incognita norunt, atque etiam profitentur ii maxime, qui eruditae vetustatis reliquias studiosius contemplantur, atque in istis explicandis sunt exercitati. *Deum Terminum* peculiariter

d *Explicatio Mensae Isiacae*. *Venet.* 1605.

deoque refertum in ſacris Iſiacis apud nonnullos circumgeſtari ſcribit Diodorus. *παρ' ἐνίαις δὲ τῶν πόλεων καὶ τοῖς Ισιείοις ἐν τῇ πομπῇ μετὰ τῶν ἄλλων φέρεσται πυθμένας πυρῶν καὶ κριθῶν, ἀπομνημόνευμα τῶν ἐξ ἀρχῆς τῇ θεῷ φιλοτέχνως εὑρεθέντων. Apud nonnullas quoque Vrbes cum Iſea* (Feſta Iſidis) *celebrantur, in pompa tritici & hordei vaſcula circumferri ad primitus Deae induſtria repertarum* (Frugum) *memoriam* [a]: qua in pompa non ultimum certe agminis locum occupare debebant Menſores. Denique quia *Laeva Numina* verebantur, ea ſcilicet, quae nocendi vim habebant, iiſdemque litabant, valde ſuſpicor Menſores Frumentarios Deum RVBIGVM quoque coluiſſe. *In ipſis autem DIs*, ait Gellius [b], *quos placari oportet, uti mala a nobis, vel frugibus natis amoveantur, Averruncus quoque habetur* ROBIGVS. Cl. Juſtus Fontaninus in libello *Delle Maſnade* [c], primus omnium dedit lapidem huic Numini dicatum.

DEO . RVBIGO

SACRVM.

Ligoriana vero inſcriptio quaedam apud Vulpium in *Veteri Latio* [d], Deum hunc aliorum contubernalem facit.

ROBIGO . ET . CERERI . ET . FLORAE

SAC.

Ei quidem a ruſticis ſacrificabatur, ne ſegetes arroderet. Varro de R. R. *Quarto Robigum ac Floram* (Deos enumerat Agricolarum praeſides) *quibus propitiis, neque rubigo Frumenta, neque*

liariter coluiſſe Meſſores, nullo hactenus, niſi me fallo, monumento comprobari poterat. At ita vere fuiſſe, perſpicuum fit ex veteri pictura, recens in agro Romano e ruderibus antiqui aedificii educta, & opera P. Contucii, harum elegantiarum peritiſſimi, in Muſeum S. J. illata. Viſitur in hac venuſtiſſima Tabella ſignum Dei Termini, more veteri, ex lapide impolito, & ſub dio poſitum. Ante illud Hierophantes ſacrifica veſte amictus, velatoque capite, qui dextera manu Thuribulum attollit, noſtris ſimillimum, vaſculum videlicet aeneum tribus catenulis aequidiſtantibus dependens, eoque Thus Numini ingerit: ad laevam Arae ſeu ἀνδριάντος γυαλίου, manipuli albeſcentium ſpicarum, voti, & obſequii pignus: non longe Meſſores ſaltatorium orbem verſantes, choreiſque plaudentes.

a. *Bibliothecae lib.* 1. *Amſtelodami* 1745. *Curante Weſſelingio.*

b *Lib.* V. *cap.* XII. *Pariſiis* 1681.

c *Pag.* 26. *Venezia* 1698.

d *Tom.* V. *lib.* VIII. *c.* VII. Tomo vero III. *lib.* IV. *cap.* III. *Patavii* 1732. *&* 1726. ex eodem Ligorio profert ROBIGVMNVM SIGNVM MARMOREVM. Heu nimis fluxa Ligorii fides, & auctoritas, qua ipſe tuto nititur! *Sed nolo* manes pientiſſimos inſectari acerbius.

que arbores corrumpit, neque non tempestive florent [a]. Item Columella de cultu hortorum:

> *Hinc mala Rubigo virides ne torreat herbas,*
> *Sanguine lactentis catuli placatur, & extis* [b].

Praetereo quae Plinius l. xxix. cap. iv. & ad eum locum Johannes Harduinus [c] recensere, ut adhibeatur a me certa ratio, moderatioque dicendi. Igitur quamvis ab agricolis hunc Deum, sive Deam [d] coli, & in ejus honorem Robigalia Festa Kal. Majas celebrari probe teneam, nihilominus, quia tinea quadam, seu rubigine Frumenta etiam quum in navibus subveherentur, vel jam horreis condita exedi contingat; id mihi suspicionem efficit aliquam, ut credam nostros Mensores huic Numini vota praecipuo quodam cultu nuncupasse. Fortasse etiam observantiam praestabant Numinibus, quae invocabant Flamen sacrum Cereale faciens, quaeque enumerat spurius Fabius Pictor apud Servium [e] idest, *Messorem*, *Convectorem*, *Conditorem*, qui scilicet praesidio veniebant dum Segetes falce resecarentur, subveherentur, inque Granaria conderentur. Horum opem implorare, eosque auxiliatores exoptare Mensores maxime decebat. Exstat in *Antiquitatibus Hortanis* Epigramma, quod litteratissimus Fontaninus explicat ad hunc modum [f]:

D ♡ M
MESSORI
MYSTAE
BATHYLIANENSES.

Ex litter is autem D. M corculo intermedio, quod est signum gementis, suspicor hoc epitaphium exstructum a Bathylianensibus, quicumque ii fuerint, non Deo Messori, sed Mystae alicui Messoris, licet hic efferatur in dandi casu. Atqui nullis arbitror indulgendum conjecturis

a *Lib.* 1. *cap.* 1. *Lipsiae* 1735.
b *Lib.* x. *Lipsiae* *e. a.*
c *Parisiis* 1723.
d S. Augustinus de Civ. Dei lib. iv. c. xxi. *Cur invocandus Deus spinensis, ut spinas ex agris eradicet? Dea Rubigo, ut non accederet? Parisiis* 1700.
e Maurus Servius Honoratus, *ad Georgic. lib.* 1. *vers.* 21. *Parisiis* 1600.
f *Lib.* 1. *cap.* ix. Romae 1707.

ctu+ris in re, ut mihi quidem videtur, omnino perſpicua. Cur non dicas Bathylianenſes Myſtas, aut Fratres Arvales Meſſori cuidam vi aeſtus abſumpto monumentum poſuiſſe? Neque enim homini, cujus memoriae a Myſtis hic Titulus excitatus, MESSORIS nomen fuiſſe crediderim.

§. XVII.

Quae Jura his attributa, quaeve Actio adverſus illos a Praetore data.

Nunc venio ad beneficia, quibus Romani operam, atque induſtriam Menſorum Frumentariorum rependendam cenſuerunt, & quanti fecerint illorum Corpus, irrogatis eidem privilegiis, patefaciam. Optimus legum interpres Julius Paullus, idemque forenſi & judiciali dicendi genere clarus, multiſque honoribus Romae auctus, libro ſingulari *de Excuſationibus l. Menſores 26. ff. de Excuſatione* ita ſcribit: *Menſores Frumentarios habere jus excuſationis apparet ex reſcripto Divorum Marci, & Commodi, quod reſcripſerunt Praefecto Annonae* [a]. Sed a quo munere vacare eis conceſſum hac lege? ab injuncto eis quandoque Tutelae gerendae onere, quod praeclarae Immunitatis loco tum temporis habebatur. Munus enim Tutelae, quum implicatum moleſtis, operoſiſque negotiis ſepaenumero eſſet, ideo plerique detrectabant, ac defugiebant. Hinc factum cur tam anxie de cauſſis excuſationum quaeratur, ut etiam ſex integros libros Herennius Modeſtinus IC. ea de re graeco ſermone conſcripſerit, ex quibus varia capita in Jus Romanum translata. Et quia maxime frequens hujus muneris neceſſitas, idcirco qui alias a muneribus publicis habent vacationem, ab hoc non cenſentur immunes, niſi illud privilegium conceptis verbis ſit indultum [b]. Tanti autem olim fuit, ut Romanus Senatus, ampliſſimuſque P. C. ordo, ſummi privilegii inſtar Familiae Gordiani Imperatoris conceſſerit, ejus poſteros a Tutela vacare

F poſſe.

a V. Simonem Leewium *de Orig. Jur. Lugduni Batav.* 1672.

b xxv. *Spadonem* §. xii. *de Excuſ.*

posse. Audiendus omnino Capitolinus. *Familiae Gordiani hoc Senatus decrevit, ut a Tutelis, atque legationibus, & publicis necessitatibus, nisi vellent, posteri ejus semper vacarent* [a]. Hanc vero immunitatem Mensoribus Frumentariis datam in Vrbe tantum se deprehendere ait Cujacius [b], ex eo quod Imperator rescripserit Praefecto Annonae. Sed res conjectore non indigebat, quum ipse met Paullus *Sententiarum Receptarum lib.* I. *Tit. de vacatione, & excusatione munerum*, id jamdiu dilucide, ac plane docuerit hisce verbis §. 2. *Corpus Mensurarum Frumenti juxta Annonam Vrbis habet vacationem, in Provinciis non item*: quo quidem loco praetermittenda mihi minime videtur Schultingii animadversio in Jurisprudentia Antijustinianaea: *Mensurarum, alii Mensorum, quod sensus exigit. Mensuras pro Mensoribus sumi posse, ut Operas pro Operariis, Curas pro Curatoribus, non negavero quidem: sed Jurisconsulti res propriis nominibus magis solent appellare, & maxime in nominando Corpore hominum, certum nomen habente* [c]. Quodnam autem fuerit rescriptum Marci & Commodi, quod Paullus commemorat, haud satis liquet, neque ex libris manifesto deducitur: in quo culpandus videtur Trebonianus, cui hoc unum vitio vertunt doctiores, quod veterum ICtorum fragmenta, & Imperatorum Constitutiones crebro interpolarit, dum Justiniani jussu Decemviris legibus in ordinem

a *In Gord.* III. *edit. Boxhornii Lugd. Batav.* 1632.

b *Observationum lib.* x. *cap.* VIII.

c *Jurisprudent. Vetus Antiq.-Justinianaea Tom.* I. *Lipsiae an.* 1738. Si conditae ab Imperatoribus leges Mensores R. P. immunes esse a ceteris officiis facile patiebantur, quod id cum publica caussa conjunctum crederent; idem Privilegium opinor Principes contulisse iis Servis, quorum opera in aula utebantur, quamque saepenumero prolixa liberalitate remunerabant. Facilius hoc adipisci potuisse Augustorum Mensores intelligo, quum illos in primis munerum gradibus positos atque locatos video. Non incelebris Tabula Antiatina, qua Caesareae domus Servi describuntur, in aedibus Amplissimi CARD. ALEX. ALBANI adservata. Primum, quod in ea ad oculos occurrit officium, tale est:

CAESARIS
MANSOR.

Hunc quidem ex iis Servis fuisse, de quibus plurimum sermonis habui §. V. non ambigo. *Praesignatores* autem illos etiam fuisse dictos, me nuper edocuit vetustum epigramma Musei Kircheriani, quod e re nostra duco hoc loco proferre.

DIS. MANIBVS
SEXTAE. PROCVLAE
SATVRNINVS. CAESARIS
PRAESIONATOR
FECIT. CONTVBERNALI
SVAE. CARISSIMAE. ET
SIBI. ET. SVIS.

ordinem redigendis praeesset. De Commodo quidem habetur in *lib.* VI. *hujus Tit. de Excusat.* ff. §. 8. *Est autem Imperatoris Commodi constitutionibus inscriptum capitulum ex epistola Antonini Pii, in qua manifestatur, & Philosophos habere immunitatem Tutelarum; sunt autem haec verba. Consimiliter autem his omnibus divus Pater meus, mox ingrediens Principatum, constitutione existentes honores & immunitates firmavit, scribens Philosophos, Rethores, Grammaticos, Medicos immunes esse Gymnasii, Sacerdotii stantes, & neque ad* FRUMENTI, *& vini, & olei emptiones, & praepositiones, & neque judicare, neque legatos esse, neque in militia numerari nolentes, neque ad alium famulatum illos cogi*. Hisce autem verbis contineri edictum pro Mensoribus, libere inficiabor. Marcum Aurelium vero, quamquam is Imperium pessime administrarit, per crudelitatem, libidinem, summamque negligentiam, multa tamen edixisse, pro Rei Frumentariae procuratione, perhibet idem Capitolinus. Sed rescriptum, quo Imperator jus excusationis Mensoribus largitur, difficile arbitror posse deprehendi ex his, qui supersunt, libris. Ut ut sit, Privilegium nonnisi Mensoribus, qui apud publicae rei Procuratores erant in famulatu, irrogatum existimaverim. Verum enim vero etsi Mensores ex illorum numero fuerint, qui oneribus vacabant, expertesque erant ceterorum munerum publicorum, numquid non in crimen quandoque vocati? ab accusatoribus numquam exagitati? Te ipsum, DOCTE VIR, quaestionis arbitrum decernam, qui quum apud Amplissimum Beneventanae Metropoleos Antistitem caussis cognoscendis, & stilitibus judicandis sis praepositus, merito cum Horatio appellabo:

Insigne praesidium consulenti Curiae.

Equidem lex indulgebat, ut adversus Mensores operum publicorum, atque agrorum, dolo patefacto, actio a Praetore peteretur, qua judicium subire compellerentur: liquet ex Edicto, quod recitavimus §. VII. *Si Mensor Machinarius falsum modum dixerit, haec actio dabitur*. Quaenam vero fuerit haec actio, quam Praetor dabat adversus Mensorem fallentem, ex claris Juris interpretibus colligitur. Cujacius autumat hunc Titu-

lum, alterum *Finium Regundorum* ſupplere [a]: Heineccius aſſerit ad doctrinam de damnis pertinere; ait enim, damnum dat Menſor falſum modum renuncians, ſi ingenuus; noxiam nocet, ſi ſervus ſit [b]. Gerardus Noodt vero Edictum ſic concinnat: *Si Menſor agri falſum modum dixerit, aut cujuſvis alterius rei menſuram falſam dolo malo renunciaſſe dicitur, ei, cujus intererit, id non fieri, adverſus eum actionem in factum dabo* [c]. Non ſemper tamen Praetor hanc actionem dabat, ſi Menſor falſum modum renunciaverat, ſed quum id praeſtiterat *dolo malo*. Actionem autem fuiſſe neceſſariam ſcribit Vlpianus; *quod ejuſmodi Menſor non erat civiliter obligatus ex locato, aut conducto, exemplo ceterarum artium liberalium* [d]. Sed haec non de noſtro Frumentariorum Corpore. Quibus ex rebus breviter diſputatis perſpicue emergit, quod ſi Menſores Frumentarii callido ingenio quempiam fraudaſſent, & falſam Menſuram doloſe renunciaſſent, dies eis indici liceret, neque a Praetore adverſus eos actio eſſet petenda, quia de damno rependendo per legem cautum erat, tum quia homines mercede conducti in jus, nulla impetrata venia, vocari poterant, & ni irent, anteſtari. Quamvis autem vacatio munerum ob publicam commoditatem in Vrbe tantum illis tributa; tamen fori judicium evadere nuſquam conceſſum [e]. Scripta ſunt haec appoſite ab ipſo Noodt, qui ſtatuit dandam eſſe a Praetore actionem adverſus cujuſvis generis Menſorem, ſive de latitudine itineris, ſive de ſervitute immittendi, projiciendique quaeratur, ſive aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit, ſive feſellerit in aedificii, aut FRVMENTI, aut vini menſura. *Nec intereſt* (verba ſunt Johannis Voet in hac cauſſa commodiſſima) *utrum Menſor Machinarius ſit, qui machinula mathematica utitur, an alius, qui alio menſurae genere interveniente modum denunciat* [f].

§. XVIII.

a *Obſerv. lib. IV. cap. XVIII. Argent. 1732.*

b *L. III. §. ultimo Hoc Tit.*

c *In Pandectas lib. XI. Tit. VI. Operum T. I. Coloniae Agrippinae 1732.*

d *Lib. II. Hoc Tit.*

e Scribenti mihi de ſervanda a Menſoribus fide, in mentem venit, quod olim in Statutis Pirani (quod eſt Hiſtriae oppidulum in ſinu Tergeſtino) memineram legiſſe lib. I. cap. 20. *Ad eligendos duos Menſuratores Frumenti, more aliorum extraordinariorum officialium modus obſervetur, ... qui jurare debeant ad ſancta Dei Evangelia bona fide menſurare recte, & legaliter totum Frumentum &c. Venetiis 1582.*

f *Commentar. in Pandectas Tit. eod. oper. Tom. I. Hagae Comitum 1736.*

§. XVIII.

Menſoris, & Modii Symbola apud Veteres Chriſtianos Diatribes Concluſio.

Extremum nunc illud eſt V. SP., ut ſermonem paulliſper convertam ad primaevos Chriſtianos, quorum facta, admiratione commotus, mihi ſemper ob oculos libens propono, quorum monumentis mirifice recreor ac delector. Etſi ſummae ignorationis poſtulati, quanta in eorum geſtis pia ſagacitas & prudentia! Liquet id intuenti ſacras aetatis illius antiquitates in quibus univerſa Religionis noſtrae doctrina συμβολικῶς, & per quaedam aenygmatica ſigna ſub aſpectu poſita videtur. Non quaero an id ex inſtituto *Diſciplinae Arcani*, an aliis de cauſſis praeſtiterint: illud modo perſequor, quod ad propoſitum pertinet. Inter vetera Chriſtianorum ſymbola Menſorem quoque, & Modium, & Frumentum reperio. Scilicet exſtat Romae in Muſeo Kircheriano Toreuma Marmoreum, in quo Modius inſculptus eſt ſpicarum refertus & cumulatus; juxta Modium Menſor pellicea indutus veſte, qui dextera virgam, ſeu potius regulam gerit ad peraequandum in Modio Triticum, cum inſcriptione MAXIMINVS AMICVS OMNIVM [a]. Edidit Antonius M. Lupus [b], iterumque illius meminit Nicolaus Galeottus [c], nobiliſſimum par eruditorum: quae autem hiſce emblematibus ſignificatio ſubjiciatur, nunc inquirendum. Quatuor ex his percipi poterant documenta. I. Admonebantur hinc Chriſticolae ſe eſſe genus electum, quod Deus a ceteris gentibus disjunxerat, ut ſibi populum acceptabilem conſtitueret, ſicut bonus Agricola Triticum a paleis ſegregat, illud quidem in horreum ſepponens, has vero tradens igni comburendas: quod unum mente contrectantes, ſe ſummo beneficio affectos intelligerent, ſummaque laetitia perfunderentur [d]. II. Hoc ſymbolo admo-

a Hoc ſibi maxime in laude ponebant veteres illi Chriſtiani, quod *neminem laeſiſſent, de omnibus bene eſſent meriti*. Innumerae Inſcriptiones a Boldetto, Marangonio, aliiſque editae, teſtantur.

b *In Epitaphio S. Severae* §. VIII. *pag.* 51. *Panormi* 1734.

c *In Muſeo Odeſcalco Tom.* II. *Tabul.* 21. *Romae* 1752.

d *Matth.* XIII.

admonebantur in summa temporum improbitate, & malorum colluvie versari, in quibus Ethnici Christianos oppugnabant, quam poterant acerrime, & advenisse diem, qua Satanas, totus ad perniciem incumbens, Christi sectatores *sicut Triticum versare* satagebat; proinde vigilarent atque obsisterent [a]. III. Modius ille fortasse praemium designabat, quod Servator Jesus nostris laboribus aliquando deferendum spoponderat, illa utens allegoria, se famulis suis fidelibus *Tritici mensuram, eamque plenam & consertam* daturum, ut hac expectatione recreati, interituras voluptates despicerent [b]. IV. Quia Frumentum terrae abditum putrescit, sed inde tellure erumpens, attollitur, iterumque virescit, fructus, spicasque edit; ita velut nostrae *Resurrectionis* indicium haberi poterat [c]. Modius Triticeus igitur etiam ea de caussa adjectus in Christianorum Monumentis, ut hi animum advertentes Grani vicissitudinibus, repositam spem haberent, se a mortuis ad vitam iri revocatum. Quae omnia esse recogitanda ipsemet Jesus Christus, hoc uno in marmore Mensoris personam induens, praecipere videtur, Modium, & Frumentum indigitans. Quare si Magnus Augustinus ajebat prudentiam Christianorum ad pios usus traduxisse, quae ab Idololatris fuerant usurpata [d]; perspicis sane, ut ethnicum Marmor Beneventanum rerum divinarum imagines in memoriam commodissime revocet: quatuor enim istas interpretationes ex Patrum sententia, atque judicio protuli, qui Evangelii loca, & testimonia ad eumdem ferme modum explanant.

Vt ergo ad id me recipiam, unde orta est disputatio, operam bene collocatam, laboremque non frustra impensum arbitrabor, si quicquid diligentiae huic tuo anaglypho interpretando contuli, Tibi probari intellexero. Ea siquidem me caussa ad scribendum impulit, ut quantum liceret, observantiae in te meae, memorisque animi monimentum aliquod exstaret. Quid ni Tibi, VIR PRAESTANTISSIME, patriae amplitudini augendae flagrantissimo, morem gererem, quandoquidem

a *Lucae* XXII.
b *Lucae* XII.
c *Johannis* XII.
d *Contra Faustum* XX. *cap.* 23. *edit. Paris.*

dem de me, ſtudiiſque meis adeo liberaliter ſentiebas, ut Antiquitatibus Beneventanis lucem aliquam a me affundi poſſe putares? Nihil tamen in hoc mihi arrogantius ſumam; ſemper enim illud Pythagorae mentem ſubit, quod quamvis homo *πάντων χρημάτων μέτρον* ſit, primum tamen, ut ſe ac ſua metiatur oportet [a]; & an feliciter, accurateque conjectorem egerim, facile Tu aeſtimare poteris, qui & maxima vi ingenii, & exquiſita eruditione omnium laudem undique collegiſti. Itaque gratum acceptumque habeas noſtri amoris *τεκμήριον* officii pleniſſimum, idque in animum inducas velim me ſummo honore proſequi Te;

Curantem quidquid dignum ſapiente, bonoque eſt. Vale.

ROMAE. Ex Aed. S. Silveſtri in Monte Quirinali Prid. Id. Aprilis cIↄIↄccLiiI.

a Apud Sext. Empirium *lib.1. Coloniae Allobrog.* 1621.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sacri Pal. Apostolici.

F.M. de Rubeis Patriarcha Const. Vicesg.

IMPRIMATUR,

Fr. Vincentius Elena Ord. Præd. Reverendiss. Patris Mag. Sacri Pal. Apost. Soc.